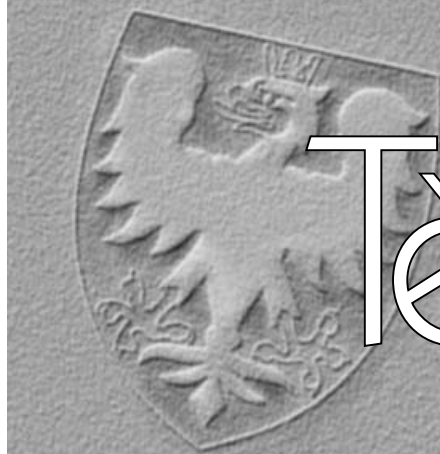

2005
ročník XLVIII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 2

Obsah

1

Železářny a drátovny v Bohumíně

Příspěvek ke 120 letům od jejich založení

Petr Juřák

16

Suchá v době okupace a války v letech 1938-1948

Mečislav Borák

21

Český Jazzký Těšín

Zbyšek Ondřeka

25

Radnice v Českém Těšíně

Pavel Šopák

28

Kolibříci v knihovně

Marta Častulíková

29

Přírodní rezervace Velké doly

Jana Byrtusová

31

Významné životní jubileum přední historičky Těšínska PhDr. Alexandry Rebrové

Radim Prokop

33

Archivy Těšínska se představují Státní okresní archiv v Karvině

Irena Hajzlerová

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 01 Český Těšín, Hlavní tř. 15
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223, E-mail: muzeum@muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: dr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc.,
Vlasta Byrtusová, doc. dr. Dan Gawrecki, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc.,
dr. Dušan Janák, Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus,
dr. Jiřina Kábrtová, doc. dr. Irena Korbelářová, Dr., doc. dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, dr. Zbyšek Ondřeka, doc. dr. Radim Prokop, CSc.,
Jiřina Veselská, doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s.r.o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 18. 7. 2005
Vyšlo:
Tisk: Kartis + Co s.r.o., Borovského 14/717, 734 01 Karviná-Ráj

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsah článku zodpovídá autor.
Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 15
nebo v jeho pobočkách ve Výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích, ve Výstavní síni
Muzea Těšínska v Jablunkově, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-
Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlově, v Technickém muzeu
v Petřvaldě.
Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.
Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 20 Kč
celoroční předplatné 80 Kč a poštovné
Identifikační číslo: ISSN 0139-7605
Evidenční číslo MK ČR: E 11319
Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Železárny a drátovny v Bohumíně

Příspěvek ke 120 letům od jejich založení

Petr Juřák

Úvod

V letošní roce uplyne 120 let od založení prvního závodu, který je dnes součástí Železáren a drátoven v Bohumíně. Na jeho vzniku měli výrazný podíl berlínští podnikatelé Albert Hahn a Heinrich Eisner. Po výstavbě nezbytných provozních budov se už na podzim roku 1885 spustila výroba plynových trubek svařovaných na tupo. Blízkost železniční sítě, velkých hutních podniků, četných černouhelných dolů i dostatek levných pracovních sil pak vedly k dalšímu rozvoji podniku. Podobných podmínek využívala i drátovna, která byla založena v roce 1896 na katastru obce Pudlov. Oba tyto podniky existovaly dlouhá desetiletí vedle sebe, k jejich prvnímu spojení došlo v roce 1949. Toto „soužití“ sice trvalo jen do konce roku 1951, v rámci velké reorganizace v roce 1958 však byly opět a tentokrát už natrvalo spojeny. Bohumínské Železárny a drátovny prodělaly během svého trvání období vzrůstu i poklesu. Kritická doba nastala především po roce 1989, rozpad Východního bloku, padnutí „železné opony“ a s tím spojený nástup tržního prostředí vedly k postupné restrukturalizaci průmyslu v Československu resp. České republice. Svoji roli sehrál i divoký raný polistopadový kapitalismus a „podnikatelská kultura“ 90. let 20. století. Všechny tyto skutečnosti měly vliv na objem výroby, změnu odběratelů výrobků i styl řízení podniku. Většina vzniklých problémů byla nakonec více či méně úspěšně vyřešena a dnes si bohumínské Železárny a drátovny opět nacházejí své místo ve světě a na světě.

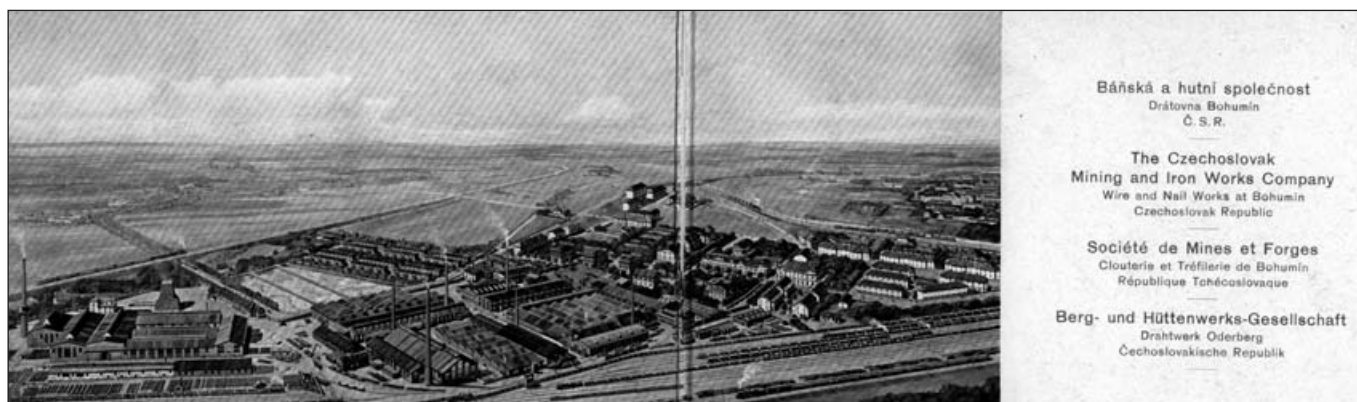
Hahnova rourovna

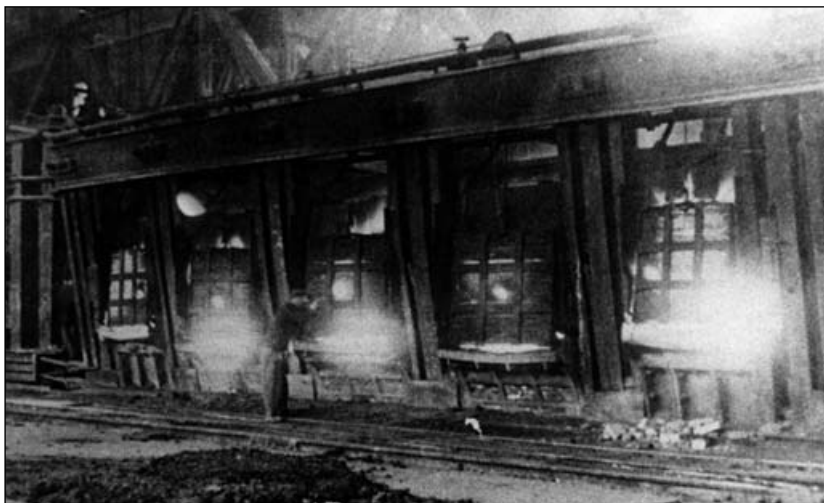
Počátky firmy Albert Hahn, válcovna trub v Novém Bohumíně spadají do počátku roku 1885. Tehdy zakoupili berlínští průmyslníci

Albert Hahn a Heinrich Eisner¹ prostřednictvím advokátní kanceláře v Těšíně pětihektarový pozemek na katastru obce Šunychl nedaleko vyústění Košicko-bohumínské dráhy. Stavbou zamýšlené válcovny trub byl pověřen ostravský stavitel Hladisch. Byly vybudovány dřevěné haly, do kterých bylo umístěno strojní zařízení na výrobu plynových trubek svařovaných na tupo a už 2. listopadu 1885 se započalo s výrobou. Roli při založení podniku hrálo několik důležitých faktorů. V blízkosti se nacházela Severní dráha císaře Ferdinanda vedoucí z Vídně přes Břeclav, Přerov, Ostravu do Krakova a dále na východ, pruská dráha směřující na Ratibor, Vratislav a Berlín a dráha Košicko-bohumínská se spojením až do Košic. Nedaleko se nalézalo i několik velkých hutních podniků jako byly Třinecké nebo Vítkovické železárny a také ostravsko-karvinský revír s mnoha černouhelnými doly. Svoji úlohu sehrál i dostatek levných pracovních sil a možnost uplatnění kvalifikovaných dělníků ze stagnujících železářských a textilních továren v širokém okolí.

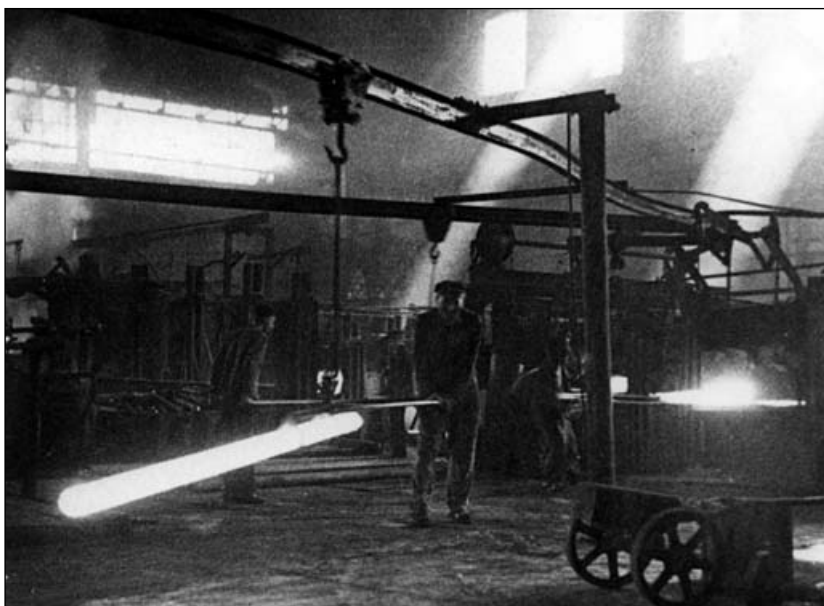
Rozvoj podniku na sebe nedal dlouho čekat. Závislost v nákupu surového železa a pudlované oceli na cizích dodavatelích vedla k myšlence výstavby vlastní pudlovny a válcovny. V letech 1896 a 1897 došlo k výstavbě pudlovny k výrobě oceli a válcovny profilů. Válcovna byla vybavena univerzální tratí se stolicí typu Lauthova tria na širokou ocel a ploštiny, hrubou profilovou tratí se čtyřmi stolicemi a jemnou tratí se čtyřmi stolicemi v otevřeném pořadí a pěti střídavými duo-stolicemi. Ve válcovně se vyrábělo komerční válcované železo, různé druhy válcovaných profilů, nosníky, důlní kolejnice a ocelové ingoty. V roce 1904 došlo k přestavění jedné z pudlovacích pecí na modernější Siemens-Martinskou pec, postupně byly

*Báňská a hutní společnost,
Bohumín, Drátovna*

Bohumín, Báňská a hutní společnost, Siemens-Martinská pec

Bohumín, pohled na rourovnu

takto přebudovány i ostatní pudlovací pece. Čtvrtá Siemens-Martinská pec byla postavena v roce 1910. V témže roce byla vystavěna galvanická pokovovna a válcovna plechu s jednou trio-stolicí na jemný plech.

Snaha vybudovat uzavřený výrobní cyklus, tedy dosáhnout nezávislosti na všech dodavatelích surovin a polotovárů, se začala naplňovat v roce 1912, kdy byla vystavěna vlastní vysoká pec. Její denní výkon byl 220 tun, ročně mohla vyprodukovat až 50 000 tun surového železa. Větší část vyrobeného železa se používala ke slévání, zbytek byl používán ke zkujňování. Největší objem výroby zaznamenal Hahnův podnik v letech 1912 a 1913 v souvislosti s kulminací předválečné zbrojní výroby a v roce 1916, opět ve spojitosti s vojenskými dodávkami.

Konec první světové války a nová politická situace v Evropě zanechaly své stopy i na výrobních možnostech bohumínského podniku. Zmenšil se prostor, kam mohly být výrobky

dováženy bez cla, export do některých tradičních zemí jako bylo Rusko nebo Balkán byl omezen. Trvalo téměř deset let, než se výrobní program dostal na předválečnou úroveň. Rozvoj podniku probíhal především v rovině intenzivní, byla obnovována a modernizována dosavadní výrobní zařízení. Určitým kontroverzním krokem se stalo odstavení vysoké pece na základě smlouvy s Báňskou a hutní společností z roku 1921. Za odstupné 1 milión korun byla ukončena výroba surového železa v areálu závodu a výhradním dodavatelem se staly Třinecké železárny, patřící do koncernu Báňské a hutní společnosti. Ostatní provozy však zůstaly beze změn. Výrobní kapacita ocelárny byla 60 000 tun oceli ročně, postupně vzrostla až na 140 000 tun ročně. Válcovna trub byla vybavena Ehrhardtovým horizontálním lisem na výrobu bezešvých trub, válcovací tratí švédského typu a kovárnu fitinků. Měsíční výroba činila 900 tun trub, z toho byly dvě třetiny bezešvých. Ve válcovně železa, která byla vybavena hrubou trio-tratí a univerzální trio-tratí, se vyrábělo měsíčně okolo 4 000 tun výrobků. Součástí podniku byly i udržovací dílny. Byly tvořeny stolárnou, kovárnou, soustružnou, nástrojárnou a montážní mechanickou dílnou. K nim byla přidružena výroba loupacích strojů značky Ekonos, které se produkovaly ve třech velikostech. Tyto stroje se používaly na loupání obilí a výrobu krup.

Zásah do činnosti podniku znamenala situace po tzv. Mnichovské dohodě a obsazení části československého území polskou armádou v říjnu 1938. Většina dodavatelů surovin sice přešla do stejného územního celku jako Bohumínsko, problémy však nastaly při začleňování závodu do průmyslové struktury Polska. Byly přerušeny styky s pražskou centrálou firmy a dosazena nová polská správa. Vedoucí zaměstnanci, kteří nebyli polské národnosti, byli odvoláni ze svých pozic a na jejich místa nastupovali nezkušení a často i nekvalifikovaní Poláci. Přesto, že nedocházelo k rozsáhlejší demontáži a odvozu výrobních zařízení, výroba znatelně poklesla. Změna nastala po vypuknutí druhé světové války a obsazení a začlenění polského území do Německé říše. To se projevilo i v produkci podniku, který přešel na válečnou výrobu. Rekordní produkce bylo dosaženo už v roce 1940, vzrůst výroby kulminoval v roce 1943. Tehdy bylo vyrobeno 94 855 tun surové oceli, 65 318 tun válcovaného železného zboží, 18 548 tun plechu a 17 833 tun bezešvých trub. Na podobné úrovni se výroba udržela ještě následujícího roku, na počátku roku 1945 nastal výrazný pokles. Ten byl zapříčiněn dezorganizační dopravou, nedostatkem surovin a dalšími

okolnostmi spojenými s blížící se frontou a kolapsem Německé říše.

Sídlo firmy se původně nacházelo v Berlíně, po vytvoření samostatného Československa a s ohledem na poměry v Německu bylo přemístěno do Prahy. Ani zde však firma neunikla svému osudu, na základě nařízení říšského protektora o židovském majetku byl 2. srpna 1939 v rámci tzv. arizace ustanoven ve firmě „Albert Hahn, válcovna rour, otevřená obchodní společnost v Praze“ německý správce. Tímto treuhänderem se stal bývalý vedoucí pražské účtárny firmy Fritz Putzich. Bylo mu sice zaručeno, že po dobu trvání jeho správy má i práva jako vlastník podniku, vše se ale během následujícího roku změnilo. Jelikož původní židovští majitelé podniku z obavy o svůj život emigrovali, rozhodl v roce 1940 nejvyšší finanční prezident v Berlíně, že jejich firma včetně bohumínské rourovny propadá státu a stává se majetkem Německé říše. V lednu roku 1942 pak byla ustavena firma Ostschlesische Eisen- und Stahlwerke, G. M. b. H. v Bohumíně, jejímž zakladatelem byla Gesellschaft für industrielle Beteiligungen m. b. H. v Berlíně. Tato společnost, zkráceně Gibet, byla součástí koncernu Hermanna Göringa, do kterého se tak začlenila i bohumínská rourovna. Tato situace trvala jen do roku 1945, po osvobození Československa byla v podniku ustavena tříčlenná národní správa a o rok později byla rourovna začleněna do národního podniku Báňská a hutní společnost.²

Slévárna šedé litiny

Impulesem ke stavbě slévárny se stala nutnost zajistit dostatek odlitků pro vlastní potřebu, aby nemusely být zajišťovány jinde. Po zakoupení vhodných pozemků se už v roce 1887 započalo se stavbou slévárny šedé litiny. Výroba byla zahájena o rok později, zpočátku se odlitky používaly převážně pro potřeby rourovny, od roku 1890 byl však výrobní program slévárny obohacen i o otopná tělesa. Ta se totiž do Rakousko-Uherska dovážela především z Ameriky, protože je na území monarchie dosud nikdo nevyráběl. Byly produkovány jedno i vícesloupkové litinové radiátory značek Austria, Bohemia, Silesia nebo Hellas, radiátory se secesními rostlinnými motivy se nazývaly Hungaria, Aranka a Perfection. Po první světové válce se na trh dodávaly radiátory Praga, které se vyráběly v 7 výškových rozměrech, typy Bohumín I, Bohumín II a Olza se zase vyznačovaly štíhlým tvarem. V roce 1928 byl výrobní program rozšířen o litinové článkové vytápěcí kotle, které byly odvozeny od

výrobků firmy „Strebel“. Vyráběly se teplovodní kotle Pluto I, Pluto II, Eterna I, Eterna II a Inferno a parní kotle Vesuv I a II. Jelikož se ve 30. letech 20. století začalo k vytápění používat i méně kvalitní palivo jako byl lignit nebo hnědé uhlí, reagovala slévárna výrobou kotlů vlastní konstrukce. Jednalo se o kotle řady Ligno a Lignita. Slévárna produkovala i jiné výrobky, na trh byly dodávány žebrové topící roury, ohřívací desky, ohřívací aparáty na kliš, pro upevnění radiátorů byly odlévány různé druhy konsol.

Bohumínská drátovna

Silný konkurenční boj v železářském průmyslu ve druhé polovině 19. století vedl k zániku mnoha malých hutních podniků

Bohumín, Báňská a hutní společnost, válcovna jemných plechů, hala se strojním zařízením

Bohumín, Báňská a hutní společnost, válcovna hrubých plechů

v oblasti Slezska a severní Moravy a jejich proměně ve zpracovatele cizí suroviny na drát, hřebíky, řetězy a podobné výrobky. Rozptýlenost těchto drobných podniků, roztržitost jejich výroby a především nedostatečné napojení na železniční síť, která zprostředkovávala rychlé a levné spojení s dodavateli výrobních surovin a odběrateli hotových produktů, tvořily hlavní omezující faktory jejich prosperity. Tyto skutečnosti si jako první uvědomila železářská firma Tlach a Keil, která se v roce 1896 stala iniciátorem centralizace drátovenské výroby. Došlo k ustavení Moravsko-slezské akciové společnosti pro průmysl drátěný se sídlem v Opavě, jejímž prezidentem byl jmenován Jindřich Keil. Hlavním podílníkem byla firma Tlach a Keil, dalšími spolupodílníky byly firmy Adolf Grohmann a syn z Vrbna pod Pradědem, Bratři Schäferové z Bílska, František Olbrich a syn z Malé Morávky a Karel Grohmann a spol.

Bohumín, Báňská a hutní společnost, nový hrubý tah drátu

Pohled na kolejistiště nádraží v Bohumíně v r. 1905

z Markartic. Později do akciové společnosti vstoupila ještě firma Pospíšil z Těšína.

Jako nejvhodnější místo pro postavení nové továrny byla vybrána obec Pudlov. Na vytvoření projektu nového závodu se podílela firma Österreichische-Alpine Montangesellschaft, stavební práce byly zadány ostravské firmě Mihatsch a Ulrich. Výstavba podniku započala 1. června 1896 vytvořením náspu pro závodní vlečku, následujícího dne pak byly vytýčeny stavební linie továrních objektů. Postupně byly vybudovány provozy válcoven drátu, tažírny drátu, hřebíkárny a řetězárny, došlo k napojení závodní vlečky na kolej Severní dráhy Ferdinandovy, pro ubytování vedení podniku, úřednického aparátu, mistrů a dělníků byly postaveny vhodné budovy. V listopadu 1897 bylo okresní hejtmánství ve Fryštátě požádáno o provedení kolaudace podniku a v dubnu následujícího roku bylo vydáno živnostenské oprávnění k výrobě drátu, hřebíků, řetězů a válcovaného drátu. Investiční akce spojené s výstavbou závodu znamenaly velkou finanční zátěž pro akciovou společnost. Možná právě proto došlo v roce 1907 k fúzi s vídeňskou továrnou na kabely a vytvoření firmy Kabelfabrik und Drahtindustrie AG. To znamenalo příliv nového kapitálu a další rozvoj bohumínského podniku. V roce 1911 byla uvedena do provozu nová pozinkovna, v letech 1913 – 1914 byla vystavěna nová ocelárna a válcovna. Ocelárna byla vybavena dvěma Siemens-Martinskými pecemi, z nichž každá byla uzpůsobena na vsázku 32 tun, osmihodinový výkon nové válcovny mohl dosahovat až 100 tun železných drátů, což bylo dvaapůlkrát více než u staré.

Konec první světové války, rozpad rakousko-uherské monarchie a vznik samostatného Československa zanechaly stopy i na bohumínském drátovně. Přestože se zaměřovala především na domácí trh, poválečná recese a s tím spojené problémy s odbytem zboží vedly v roce 1923 k zastavení práce v ocelárně, ostatní provozy využívaly jen 60% své výrobní kapacity. Brzy se však situace zlepšila, neboť 7. února 1923 došlo k prodeji bohumínského drátovny jednomu z největších československých koncernů – Báňské a hutní společnosti. Ihned nastoupila racionalizace výrobního programu, Báňská a hutní společnost se snažila odbourat provozy, které dublovaly její podniky v okolí. Nedošlo již k obnovení výroby v ocelárně, výroba v nové válcovně byla zastavena a převedena do Třince. Společnost se však snažila zařízení této válcovny alespoň výhodně zpeněžit a od roku 1928 jednala s několika firmami o možném prodeji. Mezi zájemce patřila např. společnost Maschinenfabrik Sack, G. m. b. H.,

Düsseldorf-Rath, firma Lametal z Montevidea, firma J. Adler z Frankfurtu nad Mohanem a jiné. Nakonec k prodeji výrobního zařízení pro vysoké finanční nároky Báňské a hutní společnosti nedošlo. V provozu však zůstala tzv. stará válcovna, kde se válely profily z neželezných kovů a železné profily, které se pro malé množství ani nevyplatily vyrábět ve velké třinecké válcovně. Výroba ve staré válcovně byla velmi flexibilní, protože válce se daly rychle a jednoduše vyměnit za jiné a parní stroj o výkonu 1 100 KS, který poháněl celou válcovnu, měl možnost změn obrátek od 30 do 90 za minutu. Produkce této válcovny byla cca 40 tun drátu o průměru 5 – 6 mm nebo 20 – 35 tun drátu podkúvkového za 8 hodin.

Světová hospodářská krize a s ní spojené odbytové obtíže vedly k účasti bohumínské drátovny prostřednictvím Báňské a hutní společnosti v Praze v kontinentálním kartelu International Wire Export Company (IWECO). Tento kartel vznikl v roce 1932 jako sdružení deseti největších kontinentálních výrobců drátů a sloužil k regulování exportního prodeje drátu na světovém trhu. Kartel sice určoval podíl jednotlivých členů na objemu exportu, jeho činnost však byla ochromována tím, že v něm nepřijali účast angličtí a američtí výrobci, kteří tak i nadále dodávali na evropský trh velké množství levných produktů. Teprve po náročných jednáních k IWECO volně přistoupila v roce 1935 anglická British Iron and Steel Federation a o tři roky později americká Steel Export Association of Amerika.

Ve druhé polovině 30. let 20. století byla bohumínská drátovna zapojena do vyzbrojování československé armády. Tomu se přizpůsobil i její výrobní program, byl dodáván ostatný drát se železnými bodci, pro zbrojovku ve Vsetíně byly produkovány ocelové dráty používané při výrobě munice, v roce 1938 se její konstruktéři podíleli na vývoji a výrobě drátěných spirálových překážek proti terénním pásovým vozidlům.

V souvislosti s blížícím se obsazením části Těšínska Polskem došlo na počátku října 1938 z příkazu ministerstva národní obrany k demontáži části výrobního zařízení a jeho převezení do slovenské Trnavy. Odtud pak byly stroje odvezeny do Vamberku v Čechách, kde byla později zřízena nová továrna Báňské a hutní společnosti. Další strojní zařízení bylo odvezeno na konci srpna 1939, tentokrát to však byla aktivita polské okupační správy. Demontované stroje byly přesunuty k Lublinu, kde také vznikla nová drátovna a hřebíkárna. Následná německá správa se snažila o rychlou obnovu výroby pro válečné účely, i když díky dvojí demontáži strojního

Nový Bohumín, celkový pohled na město a koncern Báňská a hutní společnost

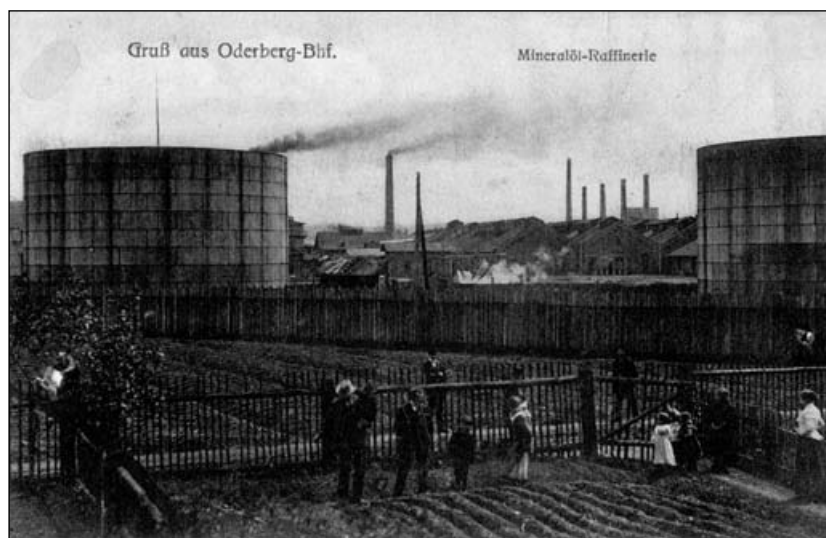

Bohumín, pohled na budovu nádraží

vybavení a počátečnímu nedostatku pracovních sil to nebylo jednoduché.

Po polském záboru se ocitlo 75% podniků Báňské a hutní společnosti na území Polska. Po porážce Polska a začlenění jeho území do Německé říše bohumínská drátovna jako součást koncernu Báňské a hutní společnosti podléhala kontrole Haupttreuhandstelle Ost, která také do závodu dosadila svého komisaře. Po zrušení vnucené správy na konci roku 1940 byla ze závodů Báňské a hutní společnosti utvořena Berg- und Hüttenwerksgesellschaft Karwin-Trzynietz s kapitálem 37,5 miliónu říšských marek rozdělených do 250 tisíc akcií. Od 1. ledna 1942 bylo sídlo společnosti přeneseno z Prahy do Těšína a její název se změnil na Berghütte. Berg- und Hüttenwerksgesellschaft, Teschen O/S.

Výrobní sortiment bohumínské drátovny byl od počátku velmi bohatý. Podnik produkoval válcovaný drát ze železa, oceli, mědi, bronz a zinku, ocelový a železný tažený drát,

Bohumín, pohled na rafinerii olejů

Nový Bohumín

dráty zušlechťované žiháním, poměďováním, pozinkováním, pocínováním, kalené ocelové dráty všech druhů a jakosti, jemné dráty, údobný, podkúvkový a prolamovaný drát, měděné dráty o vysoké vodivosti, měděná lana, ručně pletené štěrkové koše z pozinkovaného drátu, trolejové dráty z mědi a bronzu, dráty z barevných kovů pro telefonní a telegrafní vedení, kulaté a čtverhranné hřebíky, železné, měděné i mosazné hřebíky, hřebíky modřené, lakované, fermežované nebo pokryté vrstvou sikativu, ostnatý drát holý i pozinkovaný, drátěné svorky, řetězy, drátěné přezky, nábytková péra a zinkové tyčinky pro akumulátory.

Roční výrobní kapacita se v polovině 20. let 20. století pohybovala okolo 300 000 q zboží, přičemž plných 40% z tohoto množství připadalo na tažený drát, 25% na drátěné hřebíky a 23% na pozinkovaný drát. Denní výrobní kapacita bohumínské drátovny byla v polovině 30. let 20. století cca 53 vagónů různých typů drátů a hřebíků.

Strojovna

Podnik byl od 20. let 20. století vybaven vlastní elektrickou centrálou se čtyřmi Babcock-Wilcoxovými kotly s mechanickým pohybem roštů. Strojovna měla původně 2 turbogenerátory. Jeden sloužil pro normální pohon, druhý byl rezervní pro případ nouze. Když bylo instalováno dálkové vedení z elektrárny na šachtě Ignác a Salma, rezervní generátor byl přemístěn pryč a druhý začal být používán jen jako rezervní. Proud o napětí 22 000 voltů dodávaný do podniku z elektrárny byl třemi transformátory redukován na napětí 3 140 voltů pro motory nad 50 HP a devíti transformátory na 220 voltů pro malé motory a světlo.

Skladiště a doprava

Stroje, nástroje, olej a další materiál byl uložen v ústředním skladišti, které bylo postaveno v roce 1930. Válcovaný železný drát o průměru 5 až 30 mm se umísťoval volně na skládce, která mohla pojmout až 1 000 vagónů válcovaných drátů. Přemísťování drátů ze železničních vagónů na vozy závodní dráhy prováděl jeřáb o nosnosti 2 500 kg. Nejdůležitější druhy vyráběného zboží měly vyhrazeny zvláštní skladiště, která byla vybudována tak, že vagóny mohly zajíždět až dovnitř. Dráty byly uloženy ve dvou skladištích o ploše 1 400 m², z nichž jedno sloužilo na úpravu a přípravu drátů a ve druhém byly umístěny konkrétní objednávky připravené na nakládání do vagónů. Také drátěné hřebíky měly dvě skladiště, v menším z nich o ploše 1 200 m² se balily hřebíky určené pro vývoz, ve druhém se nachystaný materiál nakládal do přistavených vagónů. Pro uložení ocelových drátů byla postavena speciální budova opatřená výtahem. V přízemí byly uloženy hrubé a středně silné dráty, v poschodí byly uskladněny dráty slabé. Jejich nakládání probíhalo tak, že byly spouštěny výtahem anebo přímo do vagónů skluzavkami. Dráty bývaly baleny do voskovaného papíru nebo juty, v dodávkách do zámoří byly dráty kvůli riziku koroze upraveny asfaltovým nátěrem.

Podnik byl napojen vlečkou na nákladní nádraží železnice, provoz na této vlečce a na kolejích normálního rozchodu v areálu závodu obstarávala vlastní parní lokomotiva.

Mořirny

Mořirna původně sestávala z řady kádí postavených vedle sebe. Později byla rozšířena o 3 agregáty po 3 kádích, kolotočový jeřáb doplnil původní jeřáb velocipédový. V roce 1928 přibyl třetí jeřáb, který měl dvojnásobný výkon než jeřáby předchozí, mohl zvednout až

2 000 kg drátů najednou. Pro ocelové dráty byla zřízena zvláštní mořirna, která byla obsluhována elektrickou kočkou.

Žihárny

Ocelové dráty byly žihány ve čtyřech kalicích pecích. Tyto pece byly postaveny tak, že jejich celou délkou byly nataženy vedle sebe šamotové trubky. Těmito trubkami, které byly vytápěny plyny a dosahovaly teploty 900 °C, procházely zpracované dráty. Ty se průchodem pecí rozžhavyly a poté procházely roztaveným olovem o nižší teplotě.

K žihání železných drátů sloužily dvě žihárny. Hrubá žihárna obsahovala dvě pece s kotly o obsahu 800 až 1 200 kg. Starší z nich měla 16 jednoduchých komor, nová pec byla hlubinná s komorami pro 8 kotlů a s regenerativními vzdušnými komorami. Žihárna jemných drátů měla kotle o obsahu 600 kg a 10 komor.

Měděný drát se žihl ve třech pecích o kapacitě 1 500 – 3 000 kg.

Drátotahy

Důležitou činností bylo zjemňování válcovaného drátu. Všechny ocelové dráty a nejsilnější dráty železné a měděné byly taženy průvlakem ve tvaru desek, které obsahovaly řadu kalibrů. Tyto průvlakly byly vyrobeny ze speciální oceli. Na slabší měděné a železné dráty byly používány umělé kameny, pro nejjemnější dráty pak diamanty, zasazené do bronzových pouzder. Na tažení drátu se používaly stroje jednoduché a vícenásobné. Jednoduché stroje protahovaly drát pouze jedním průvlakem a navínovaly jej na buben. Nejsilnější z nich byly určeny k výrobě drátu o síle 4 – 16 mm, 33 takových strojů sloužilo pro tažení železných a měděných drátů, 14 pro ocelové dráty. Na dráty o síle 2 – 4 mm bylo vyhrazeno 69 strojů. Sloužily především k tažení tvrdých ocelových drátů a také speciálních druhů polotvrdých železných a měděných drátů a drátů údobných. Jemnější jednoduché stroje na drát o velikosti 0,5 – 2 mm se používaly především na tažení ocelových drátů, drátovky na drát o síle menší než 0,5 mm sloužily výhradně pro drát ocelový, používaný pak pro slabá ocelová lanka a klavírové struny.

Vícenásobné drátovky byly vyrobeny podle vlastního patentu a měly celkem 134 bubnů spojených vždy po 2 – 5 do jednoho stroje. 14 bubnů bylo určeno na dráty ocelové, ostatní na silné dráty železné. Tyto stroje sloužily ke zpracování drátu o průměru 6 mm, po jednom navléknutí mohly dosáhnout průměru až 1,8 mm. Na železné dráty od 2 mm do 0,5 mm

se používalo 68 drátovek, dalších 19 strojů sloužilo na výrobu nejměkčích druhů ocelových drátů. Měděné dráty do 0,5 mm zpracovávaly 3 stroje, do průměru 0,06 mm se používalo 24 jemných vícenásobných drátovek. Železné dráty do síly 0,1 mm zjemňovalo 189 několika-stupňových slabých stolic.

Ploché dráty se vyráběly z kulatých opakovaným válcováním za studena. Jako vložky do betonových desek byly používány dráty lámané na koncích. Ty byly lisovány dvěma excentrovými lisami, dráty lámané po celé délce, jež se skládaly v drátěné mřížky, byly vyráběny pomocí válečkového stroje s automatickými nůžkami.

Pozinkovna, pocínovna a poměďovna

Pozinkovaný drát byl vyráběn dvěma způsoby: mechanicky a elektrolyticky. Při mechanickém způsobu byl drát protažen roztaveným zinkem. Pro pozinkování slabých drátů sloužilo

Bohumín v r. 1906

Dělnická kolonie v Bohumíně

celkem 7 tratí, v podniku byla i trať na pozinkování drátů vázacích, velká trať na silné dráty, trať s dlouhou sušicí komorou a mechanickými klepáky na řetězy a zařízení na ploché, slabé dráty, používané pro výrobu drátěných mycích hubek na nádobí. V případě elektrolytického pozinkování se používal elektrický proud o nízkém napětí a velké intenzitě, který procházel lázní síranu zinečnatého ze zinkových anod na drát. Dráty při tomto procesu procházely dlouhou pozinkovací kádí, pak se čistily v lázni horké vody, zbavovaly zbytků solí z galvanické pokovovny a nakonec navíjely na bubny. V podniku se provádělo také pocínování slabých měděných drátů a poměďování. To probíhalo ponořením drátu do roztoku modré skalice, ten se poté ještě leštil. Ze silných a tvrdých poměděných drátů byla vyráběna nábytková péra.

Zkušebny

Kvalita vstupního materiálu i hotové výrobky byly pod neustálým dozorem v několika typech

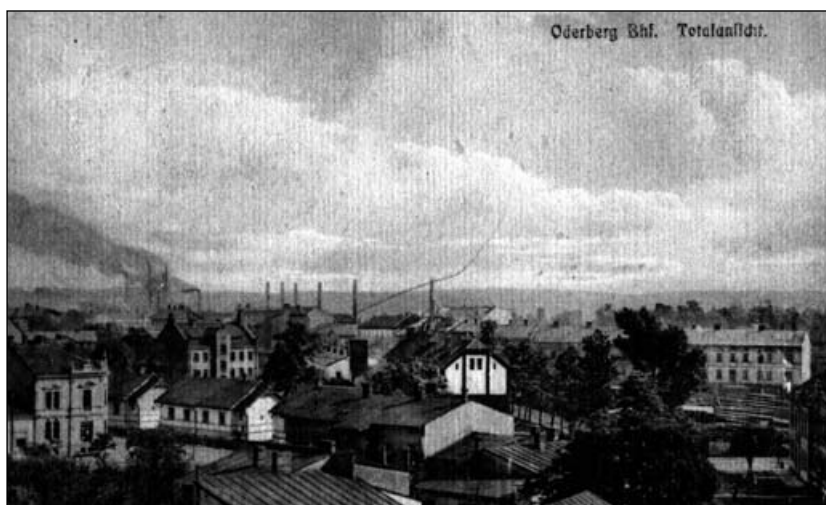
zkušeben. Metalografická zkušebna byla vybavena mikrofotografickým aparátem a stroji a přístroji potřebnými ke zhotovování výbrusů. Zatímco ocelové dráty byly zkoumány i během procesu výroby, dráty železné a měděné se zkoušely až po zhotovení. V chemické zkušebně byla prováděna především úplná kvantitativní analýza železa. Mechanická zkušebna se dělila na část zaměřenou na železné a měděné dráty a část vyhrazenou po dráty ocelové. U železných a měděných drátů byla zkoumána pevnost a tažnost na čtyřech trhačích strojích s výkony do 200 kg, 1 000 kg a 5 000 kg. Ocelové dráty byly zkoušeny na 5 trhačích strojích pro 30 kg, 250 kg, 1 500 kg, 3 000 kg a 20 000 kg. Navíc byly obě zkušebny vybaveny řadou strojů ohýbacích a kroutících.

Drátěnkárna

V drátěnkárně se vyráběly drátěné hřebíky neboli drátěnky, dále pak všechny druhy svorek a skob. K výrobě bylo používáno více než 250 strojů různé konstrukce i velikosti. Nejmenší hřebíky o velikosti 5 mm se připravovaly z drátu silného 0,6 mm, největší měly průměr 9 mm a délku 305 mm. Kapacita některých strojů byla až 600 kusů za minutu. Drátěnky s velkými hlavami byly vyráběny na strojích na dvojité úder. Poté byly hřebíky dopraveny do leštiny, kde se upravovaly v rotujících bubnech. Následně byly přemístěny do balírny, která byla vybavena volnoběžkovými pásy na třídění drátěnek, mechanickými rovnacími stráscími stroji a elektrickým rovnacím strojem na rovnání dlouhých a slabých drátěnek.

Sloučení rourovny a drátovny v Bohumíně a další vývoj podniku

K prvnímu spojení bohumínské rourovny a drátovny došlo v roce 1949. Tehdy byly tyto podniky vyčleněny z majetkové podstaty Báňské a hutní společnosti a sloučeny v jeden, který se pak nazýval Bohumínské železářny Gustava Klimenta, národní podnik, Bohumín. Součástí tohoto podniku byl v letech 1949 – 1951 závod Brno-Komárov vyčleněný ze Spojených brněnských strojírů a od 1. ledna 1951 na velmi krátký čas Ocelana Hrabůvka. K 31. 12. 1951 došlo k reorganizaci Bohumínských železáren Gustava Klimenta, z jejich majetkové podstaty byly vyjmuty Drátovny a přeměněny v samostatný národní podnik Drátovny Bohumín. Po několika letech nastaly další změny. V roce 1958 byly v rámci reorganizace národních podniků

Celkový pohled na Bohumín

Bohumín, Chemické závody

oboru hutní druhovýroby v Československu včleněny do Bohumínských železáren Gustava Klimenta dosavadní samostatné národní podniky Drátovny Bohumín, Kovové tkaniny Kamenná, Ocelana Uhříněves a nově budovaný závod Hlohovec. Kromě toho byly Železárnám a drátovnám v Bohumíně podřízeny samostatné podniky Železářny Antonína Zápotockého Vamberk, Kovové tkaniny Brezová pod Bradlom a Pérovna Hostivař. Zároveň došlo k přejmenování podniku, jeho název byl změněn na Železářny a drátovny, národní podnik, Bohumín. V roce 1963 došlo k další organizační změně, ze správy ŽDB byl vyňat vamberský podnik a včleněn do jiného podniku, o rok později se osamostatnily závody v Hlohovci, Hostivaři a Brezové. Od roku 1965 se stal nadřízeným orgánem ŽDB oborový podnik Hutní druhovýroba s generálním ředitelstvím v Praze.

Vedle organizačních změn probíhaly i různé akce investiční. V Hlohovci došlo k vybudování provozu drátovny, kam byla v roce 1962 převedena výroba ostnatého drátu a v roce 1968 část výroby hřebíků. Tento částečný přesun výroby na Slovensko znamenal dočasný pokles produkce bohumínské tažirny nepatentovaných drátů. Nový rozvoj tohoto provozu znamenala až následná obnova strojního zařízení a modernizace zušlechťoven.

Koncentrace výroby spojená se socialistickým způsobem hospodaření vedla v letech 1949 – 1952 k přesunu výroby kotlů a radiátorů z jiných míst republiky do Bohumína. Tamní slévárna šedé litiny se stala monopolním výrobcem článkových litinových kotlů, navíc zajišťovala 90% produkce litinových otopných těles. V letech 1949 – 1954 byl vybudován nový provoz slévárny šedé litiny s kapacitou 20 tisíc tun ročně, v letech 1961 – 1967 pak probíhala další rozsáhlá výstavba. Poté následovala úplná rekonstrukce a modernizace sléváren radiátorů a kotlů. Vývoj nových výrobků zajišťovalo vývojové středisko ŽDB, které mělo až do roku 1962 své sídlo v Praze. Poté bylo přeneseno do Bohumína. Postupně byly zavedeny nové typy výrobků, na trh byly dodávány radiátory typu Slavia a Kalor a různé typy vodních a parních kotlů v modifikacích na plyn, olej a tuhá paliva. Tak v roce 1960 byl zaveden typ EMKA, v roce 1967 typ MPO, v roce 1973 typ Viadrus G 21 a v roce 1977 typ Viadrus U 22. Byly vyráběny i kotle Lumex pro bezplamenná spalování, později byly vývojově dokončeny i další typy kotlů jako Viadrus U 30, Viadrus U 70, Viadrus UH 24 a Viadrus UH 40.

Bohumínská pérovna zahájila svůj provoz v roce 1949, když do ní byla převedena výroba pružin z několika drobných podniků v republice.

Bohumín pohled na hlavní ulici, náměstí, most a koupaliště

Bohumín, školka drátoven

V roce 1963 byla výroba plochých a tvarových pružin převedena do závodu Kovové tkaniny v Brezové pod Bradlom. Přesto se však výroba v Bohumíně dále rozvíjela, šroubovitě tažné, tlačné, zkrutné a jiné pružiny se používaly např. ke kompletaci různých přístrojů, strojů a zařízení.

V ocelárně došlo v letech 1951 – 1969 k postupnému rozšíření o dvě elektrické obloukové pece a k vybudování žíhárny a hrubovny ingotů. Kromě toho byla zvětšena výrobní plocha pecní pomocné haly a postaven paketovací lis. Výstavba výrobní železničního dvojkolí vedla v letech 1968 – 1970 k prodloužení lící a pomocné haly.

Rozvoj lanárny byl spojen především se soustředováním výroby lan na jedno místo. Došlo tak např. k převedení výroby ze závodu Ocelana, n. p., Praha, závod Ostrava-Hrabůvka do Bohumína. Velké investiční akce tohoto provozu probíhaly ve druhé polovině 70. let 20. století, byly vybudovány nové haly, doplněno

V Bohumíně u nádraží

Nový Bohumín v r. 1933

technologické zařízení a pořízeny další drátotahy a patento-pozinkovací linky. Mezi výrobní produkty závodu patřila lana pro kotvení vysokých stožárů, důlní lana, vázací lana s oky, výtahová a rýpadlová lana, lana pro lanové dráhy a lana pro stavební průmysl.

Ve válcovně profilů byla v letech 1946 – 1949 postavena jemná trať a v letech 1972 – 1974 pak proběhla rekonstrukce haly univerzální tratě. Na válcovacích tratích byly vyráběny uhlíky, T ocel, plochá ocel, betonářská ocel atd. Na univerzální trati byla produkována široká ocel, ploštiny pro výrobu speciálních antikoročních žáruvzdorných plechů a legované a uhlíkaté ploštiny.

Velkou investiční akcí se stala výstavba výrobní železničního dvojkolí. Budování nového provozu probíhalo v letech 1961 – 1971 a stálo více než 280 miliónů korun. Kapacita výroby dosáhla 60 tisíc kusů dvojkolí a pokryla celý tuzemský trh i potřeby exportu. Zavedení nové technologie pak umožnilo přechod od

složených kol ke kolům celistvým. Celý provoz železničního dvojkolí byl v letech 1972 – 1982 doplněn o další výrobní stroje, např. rozpíchovací soustruhy na ingoty, automatickou linku na opracování železničních kol nebo kovací lis. Výroba železničních dvojkolí byla zahájena v roce 1968 a během prvních sedmi let jich bylo zhotoveno téměř 200 tisíc kusů.

V letech 1950 – 1960 došlo k vybudování nové tažirny patentovaného drátu, jejíž kapacita dosáhla 20 tisíc tun ročně. Jelikož nebyla dostatečná, proběhla v následujícím desetiletí další výstavba, která zvedla výrobní kapacitu o více než 25 tisíc tun ročně. V letech 1971 – 1973 pak byla postavena výrobní drátů a pramenců do předpjatého betonu. Od roku 1983 pak byla v tažírně patentovaného drátu prováděna rozsáhlá modernizace tažírenských strojů stroji licenční výroby Herborn.

V roce 1973 se započalo s budováním polo-provozu výroby ocelových kordů. Ten byl zpočátku součástí provozu tažirny patentovaného drátu, následně se ale osamostatnil. Jeho výstavba byla ukončena v roce 1984, rozpočet na celou akci byl celkem 564 miliónů korun. V provozu byly vyráběny ocelové kordy, využívané při výrobě pneumatik pro nákladní a osobní automobily, a dráty používané při výrobě vysokotlakých hadic.

Současnost

Společenské změny v bývalém východním bloku, které se uskutečnily na samém konci 80. let 20. století, měly velký vliv na hospodářský vývoj těchto zemí i na samotnou činnost bohumínského podniku. Už v roce 1990 se negativně projevilo snížení poptávky po železničním dvojkolí a volných kolech a také nedostatek zakázek na patentované i nepatentované dráty. Útlum hutní výroby v regionu a s tím spojená snížená koupěschopnost domácích odběratelů znamenal ve svém důsledku pokles produkce bohumínského podniku. Vliv měla také nesolventnost některých odběratelů.

Od 1. ledna 1993 vznikla vložním majetku státního podniku Železářny a drátovny Bohumín akciová společnost ŽDB. Valnou hromadou společnosti byl v roce 1993 Fond národního majetku ČR, představenstvo jmenované valnou hromadou bylo sedmičlenné. Dozorčí rada byla šestičlenná, čtyři z těchto členů byli jmenováni při založení společnosti, zbývající dva byli doplnění volbou. Běžnou činnost společnosti tehdy řídili generální ředitel a tři odborní ředitelé (výrobní, ekonomický a personální). Jednotlivé výrobní závody obdržely určitý stupeň samostatnosti, měly svůj vlastní obchodní, technický

i ekonomický úsek. Podnik měl tehdy celkem 13 závodů. Jednalo se o Železniční dvojkolí, Válcovnu a ocelárnu, Slévárnu, Kovové tkaniny Kamenná, Lanárnu Praha-Uhřetěves, Výrobu stavebních hmot, Zásobování, Dopravu, Energetiku, Výpočetní techniku, Technický dozor a ekologii, Dodavatelsko-investiční závod a Drátovenský závod. V následujících letech pak došlo ke změně názvu některých závodů nebo ke slučování či oddělování některých závodů. Tak v roce 1994 bylo pojmenování Slévárna nahrazeno názvem Topenářská technika Viadrus, ve stejném roce byl vyčleněn závod Výpočetní technika a přibyl Recyklační závod. Ten řešil problematiku recyklace a likvidace odpadů v rámci ŽDB i regionu a v následujícím roce do něj byl začleněn závod Výroba stavebních hmot jako jeho provoz. V tomto provozu byl ze směsi strusek a cementu vyráběn ekologicky nezávadný materiál používaný pro výrobu tvarovek, v kombinaci s polystyrenem pak byly vyráběny tvárnice s výbornými tepelnými i izolačními vlastnostmi. V roce 1996 se změnil název závodu Technický dozor a ekologie na Ekologie, v roce 1998 název závodu Doprava na závod Logistických služeb. S účinností od 1. ledna 1998 byl závod Lanárna Praha-Uhřetěves přičleněn k závodu Drátovny mateřského podniku v Bohumíně. V roce 1999 byl přeměněn název Dodavatelsko-investiční závodu na Dodavatelský závod, v roce 2002 byl závod Recyklace přičleněn k závodu Válcovna a ocelárna a vznikl závod Válcovna, ocelárna a recyklace. V následujícím roce pak byla na tomto závodě zahájena činnost nového provozu nazvaného Plotové systémy.

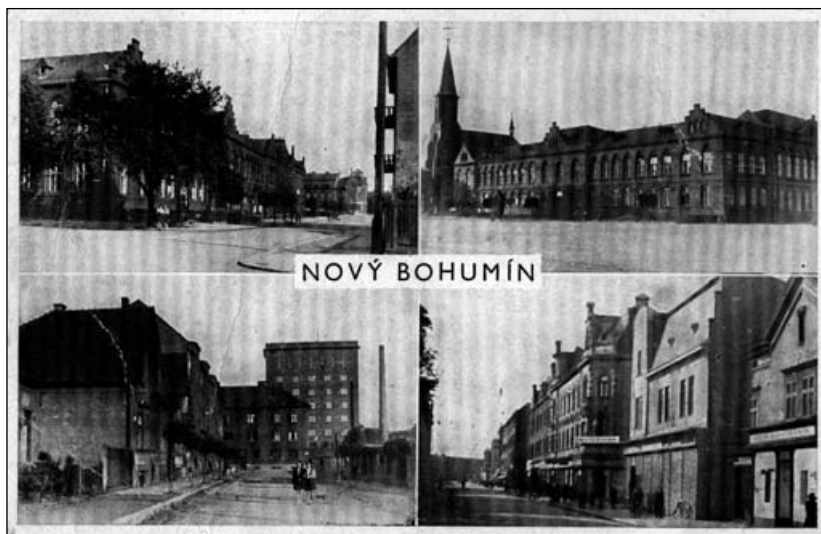
Majetek společnosti byl v roce 1994 v rámci druhé vlny kupónové privatizace z 96% privatizován. Zároveň se ale akciová společnost ŽDB podílela na založení nových společností. V roce 1993 to byl Moravskočeský investiční fond a Moravskočeská investiční společnost. Jako akcionář byla ŽDB a.s. zúčastněna na podnikání např. společnosti Škodaexport a.s., Ekotrans Moravia a.s. nebo Union banka a.s.

Do činnosti podniku výrazně zasáhly rozsáhlé povodně v oblasti Moravy a Slezska v červenci 1997. Téměř všechno výrobní zařízení bylo na určitou dobu zatopeno a odstaveno mimo provoz. Přes tyto nepříznivé okolnosti se podařilo škody vzniklé povodní rychle opravit a podnik opět zprovoznit.

V únoru roku 1998 byl zprovozněn první společný podnik ŽDB a.s. a belgické firmy N. V. Bekaert S. A. Tento podnik sloužil na výrobu pozinkovaného drátu a nazýval se Bekaert – ŽDB Bohumín, s.r.o. Ve stejném roce došlo k zahájení provozu v nových halách závodu Železniční dvojkolí. V září roku 1999 došlo

k vyčlenění závodu Železniční dvojkolí do samostatné firmy s názvem Bonatrans a.s. Závod Železniční dvojkolí vyráběl celou škálu dvojkolí a jejich dílů pro nákladní i osobní dopravu, lokomotivy, rychlovlaky, podzemní dráhy, městskou i příměstskou dopravu. V roce 1997 uvedl na trh pryží odpružené kolo, které mělo výrazně omezit nepříznivý hluk a vibrace. Závod vyrobil i dvojkolí pro newyorské metro a německou příměstskou dopravu.

V roce 2000 došlo ke zvýšení základního kapitálu dceřinné společnosti AZ FIN servis, s.r.o. (dříve AZ finance s.r.o.). Bylo to učiněno formou nepeněžitěho vkladu v podobě části bohumínského podniku – Dodavatelského závodu. V roce 2000 byla uvedena do provozu rekonstruovaná univerzální válcovací stolice na závodě Válcovny a ocelárna. V průběhu roku 2001 došlo k prodeji komplexu objektů a technologického vybavení Univerzální trati Třineckým železárnám a.s., došlo k převodu 45% obchodního podílu ve společnosti Bekaert –

Nový Bohumín v r. 1948

Bohumín, pohled na budovu radnice

ŽDB Bohumín, s.r.o. na belgickou společnost N. V. Bekaert S. A. a k převodu 10% obchodního podílu v obchodní společnosti ŽDB Hydraulika s.r.o. na fyzické osoby. Od roku 2000 bylo uplatňováno profinancování výroby přes externí firmy, v roce 2000 a 2001 přes firmu REVMONT a.s. a v roce 2002 přes firmu ŽDB-TRADE s.r.o.

Do konce roku 2002 měl podnik celkem čtyři výrobní závody – Topenářskou techniku Viadrus, Válcovnu, ocelárnu a recyklaci, Drátovnu a Kovové tkaniny Kamenná. Od 1. ledna 2003 vzniklo z dosavadního závodu Drátovna pět samostatných závodů, a to Drátovna TPD, Drátovna TND, Lanárna, Ocelové kordy a Pérovna a průvlakárna.

Export

Před první světovou válkou tvořilo hlavní odbytiště bohumínské drátovny území monarchie. Její výrobky se prodávaly nejen na

Moravě a ve Slezsku, ale i na Slovensku, v Haliči, ve Vídni a Budapešti. Určitou výjimku tvořil ostnatý drát, poptávka po něm byla na Balkáně, v Africe, Asii i severní a jižní Americe. Po vzniku samostatného Československa a ztrátě tradičních trhů, které se ocitly mimo naše území, se podnik začal orientovat na Balkán, ovšem bez valného úspěchu. Teprve začlenění do Báňské a hutní společnosti přineslo nové možnosti, jak investiční tak odbytové. Podařilo se vybudovat rozsáhlou prodejní organizaci a navázat kontakty v mnoha zemích světa. Pro vnitrozemský obchod využívala Báňská a hutní společnost Ústřední kancelář čsl. továren na drát a.s. v Praze, která sdružovala československé továrny na drát a drátěnky. Tato kancelář prováděla prodej na celém území republiky. Exportní obchody prováděla Báňská a hutní společnost přímo pomocí své Prodejny drátu. Prodejna měla téměř ve všech evropských zemích vlastní zastoupení, kromě toho však využívala i služeb jiných exportérů. Z evropských zemí bylo nejvíce výrobků vyváženo do Bulharska, Řecka, Anglie, Norska, Dánska a Portugalska, mimo kontinent pak do Turecka, Indie, Sýrie, Palestiny, Číny, Filipín, Japonska, Egyptu, jižní Afriky, Argentiny, Chile, Brazílie nebo Uruguaye.

V socialistickém období zajišťovaly vývoz zboží do zahraničí společnosti Ferromet a Strojexport. Hlavními překladišti zboží byly přístavy ve Štětíně, Hamburku, Terstu, určitou roli sehrávaly také slovenské přístavy na Dunaji. Výrobky byly vyváženy do cca 50 zemí Evropy, Asie, Afriky a Ameriky. Hlavními exportními zeměmi byly státy tzv. východního bloku a z nich pak Polsko a tehdejší Sovětský svaz, z ostatních pak např. Brazílie, Itálie či západní Německo. Hlavním vývozním artiklem byly válcované profily, ostnatý drát, radiátory, kotle, trubky, tažený drát nepatentovaný, patentovaný drát a do roku 1965 pak ještě hřebíky. V roce 1967 přibyla mezi exportní produkty železniční dvojkolí, která se postupně stala nejžádanějším výrobkem na zahraničních trzích. V polovině 80. let 20. století tvořil jejich vývoz 36% celkového exportu bohumínského podniku.

Po roce 1989 nastaly změny ve vývozních zemích i v druhu a objemu exportovaných výrobků. Mezi největší odběratele tradičně patřily evropské země, z nich pak Slovensko, Německo a Polsko, které v určitém období odbíraly dohromady téměř 70% veškeré bohumínské produkce. V první polovině 90. let 20. století se mezi výrazné odběratele řadilo např. i Rakousko, Švýcarsko, Irán a Indie, jejich podíl však postupně klesal až na minimum. Naopak export stoupal do Rumunska, Slovinska, Nizo-

Bohumín, pohled na nádraží, rafinerii olejů, Hahnova rourou

Bohumín, pohled na drátovnu, r. 1930

zemí, Itálie, Maďarska, Bulharska, Jugoslávie, Izraele a také některých zemí bývalého Sovětského svazu. Vývoz zajišťovaly jednak samotné Železárny a drátovny Bohumín, jednak společností REVMONT a.s. (v roce 2001) a ŽDB-TRADE s.r.o. (v roce 2002).

Zaměstnanci

Původ

Jen malá část zaměstnanců rouroven a drátoven pocházela z Bohumína a okolí, většinu tvořili přistěhovalci. Pomocné, fyzicky náročné a špatně placené práce vykonávali lidé pracující předtím jako nádeníci v zemědělství na Hlučínsku a v rakouské Haliči. Naopak funkce kvalifikovaných dělníků, předáků, mistrů a vedoucích zastávali dělníci působící původně v továrnách jednotlivých akcionářů v oblasti Jeseníků, další se „rekrutovali“ z několika podniků na severní Moravě a ve Slezsku jako byly arcibiskupské železárny ve Frýdlantu nad Ostravicí, železárny Sobotínsko-štěpánovské akciové společnosti v Sobotíně, firmy Matyáš Salcher a syn v Bílovci a Jablunkově, hutí Vítkovického horního a hutního těžářství a jiných. Zásobárnou kvalifikovaných dělníků se staly i stagnující a krachující textilní podniky. Určitý počet lidí přišel do Bohumína také z Hahnových podniků v Düsseldorfu a Glivicích, část byla získána z cizích železáren ve Štýrsku a Dolním Rakousku. Po národnostní stránce se jednalo v případě kvalifikovaných dělníků především o Němce, u pomocných pracovních sil šlo hlavně o Čechy a Poláky.

Bytové poměry

Velká potřeba pracovních sil a její nedostatek z míst odkud bylo možné denně do zaměstnání docházet nebo dojíždět vedla k výstavbě dělnických, mistrovských a úřednických kolonií. Tyto osady se nacházely v bezprostřední blízkosti továrních budov, někdy i přímo v areálu podniku. Zpočátku se jednalo o nouzové dřevěné boudy, později byly vystavěny zděné, převážně poschodové a mnohabytové domy. Pro dělníky, kteří nechtěli s rodinou bydlet „ve služebním“ a v pravidelných týdenních intervalech cestovali mezi továrnou a domovem, byly stavěny noclehárny. Do roku 1932 bylo postaveno celkem 21 kolonií, z nichž 12 patřilo drátovnám a 9 rourovnám. Nacházelo se v nich 147 domů různých velikostí a typů, ve kterých bydlelo 979 rodin. Největší osadou byla kolonie Maroko, ve které bydlelo 129 rodin. Ta dostala název podle svého typického vzhledu – na poměrně malém prostoru stály 4 řady úzkých

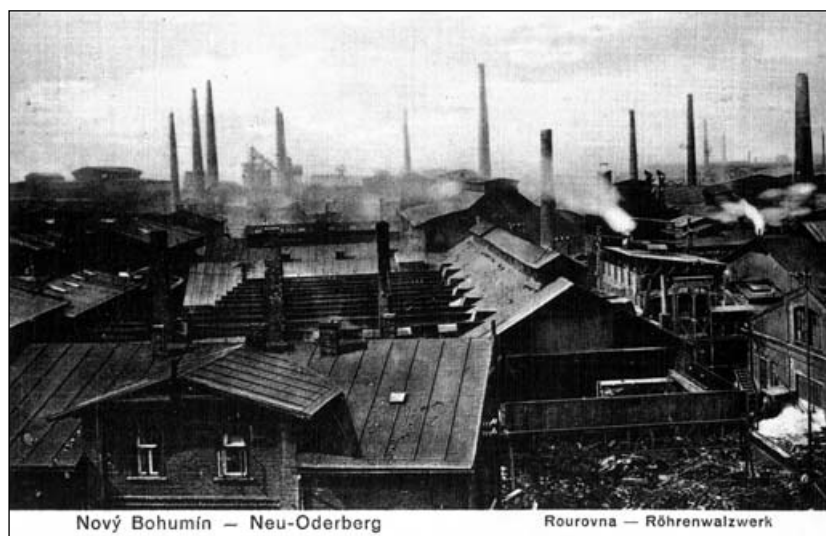
Bohumín, zahradní restaurace M. Safiera

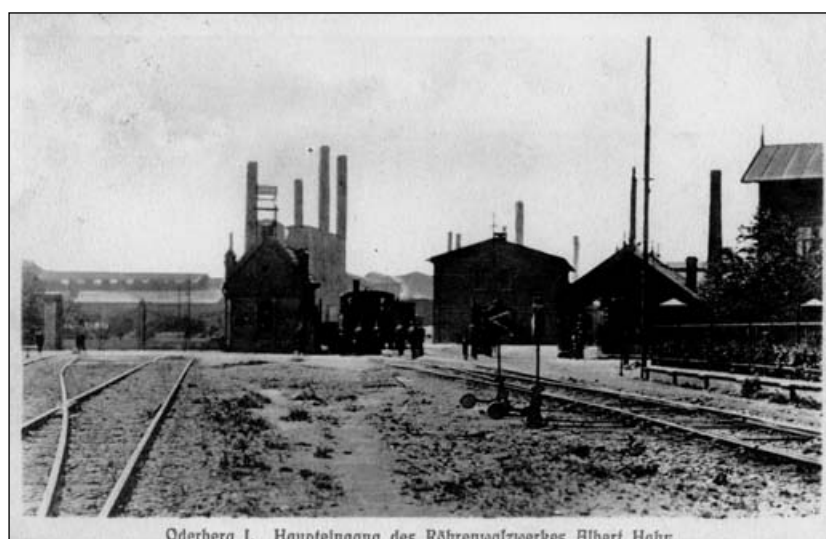
Bohumín, dům na předměstí

domků s rovnými střechami připomínajícími obydlí v severní Africe. Také pojmenování jiných kolonií vycházelo především z jejich vzhledu nebo umístění. Olejová kolonie dostala své pojmenování podle továrny na výrobu olejů a tuků, podél níž byla vystavěna, Červená kolonie měla svůj název od střech domů pokrytých červenými taškami, Traťová kolonie vznikla podél železnice, v kolonii Oceláky byly domy stavěné do ocelových konstrukcí.

Domy v jednotlivých koloniích byly vybaveny podle sociálního postavení těch, kdo v nich měli bydlet. Dělnické byty měly většinou kuchyni a ložnici, patřila k nim i menší zahrádka a dřevěná kůlna pro uskladnění paliva a chov domácích zvířat. Zvláštností některých bytů bylo, že měly v podkroví světničku, ve které mohl dělník po noční směně odpočívat a přitom nebýt rušen denním provozem rodiny. Kdo chtěl, mohl si od zaměstnavatele pronajmout pole na brambory nebo obilí.

Nový Bohumín, Hahnova rourovna, r. 1932

Bohumín, Hahnova rourovna, r. 1914

V dělnických koloniích nebyl zaveden vodovod, voda se nabírala ze společných studní. Byty mistrů a úředníků byly velikostí i počtem místností větší, společné vodovody se nacházely na chodbách. Kanalizace a elektrické osvětlení bylo do kolonií zavedeno v letech 1909 – 1912. V bytech se topilo kamny, palivo pro vytápění poskytoval podnik za snížené ceny. Kolonie byly uspořádány za sebou do ulic. Hlavní ulice byla široká 7 – 9 metrů, vedlejší, mezi jednotlivými domy, měla šířku 3 – 5 metrů.

Počty zaměstnanců

Rourovna

Počet zaměstnanců Hahnovy továrny se v prvním období existence pohyboval okolo 1 200. V roce 1897 v podniku pracovalo 1 150 dělníků, 11 mistrů a dozorců a 28 úředníků. Tento počet se udržoval až do první světové války, po válce v roce 1923 pracovalo v podniku

okolo 2 500 dělníků. Pak postupně klesal až na 1 800 v roce 1929. Další úbytek nastal v souvislosti se světovou hospodářskou krizí, poté ale následoval nárůst přibližně na stav z roku 1929. Další vzrůst počtu zaměstnanců nastal ke konci 30. let 20. století, v polovině roku 1939 v podniku pracovalo 2 370 dělníků a 250 úředníků. Po převzetí závodu Němci byl sice počet dělníků 1 750 a úředníků 170, opět se však začal zvyšovat, takže v roce 1944 tam pracovalo 3 151 lidí. Co se týče národnostní struktury, 1 478 pracovníků byli Němci, 636 Čechů z území Protektorátu, dále se jednalo o 389 dělníků z okupovaných východních oblastí používaných na nucené práce, 220 Italů internovaných ve sběrných táborech po kapitulaci Itálie, 185 Francouzů, zbytek byli Poláci, Ukrajinci a Slováci.

Drátovna

V letech 1897 – 1898 pracovalo v bohumínské drátovně 671 osob, v následujícím roce to bylo už 986. Většinu z tohoto počtu tvořili muži, v podniku však pracovalo i 48 žen a 35 dětí. Další růst počtu osazenstva byl spojen s dokončením nové pozinkovny, válcovny a ocelárny. Počet dělníků tehdy stoupl až na 1 100. Vstup Rakousko-Uherska do první světové války a branná povinnost se projevil i na množství zaměstnanců. V roce 1914 jich v podniku pracovalo jen 654. Jejich nárůst nastal až v souvislosti s potřebou vojenského zbrojního materiálu, takže v roce 1918 jich bylo už téměř tisíc. V poválečném období počet dělníků kolísá, v roce 1920 jich bylo 1 153, o dva roky později 999. Po převzetí podniku Báňskou a hutní společností nastal prudký růst, takže zatímco v roce 1923 jich bylo 1 111, v roce 1926 měla drátovna už 1 453 dělníků a o tři roky později dokonce 2 163 dělníků. Důsledky hospodářské krize se začaly projevovat již v roce 1930, kdy bylo propuštěno 230 dělníků. Do roku 1935 jejich počet klesl až na polovinu stavu z roku 1929. Poté však opět následoval nárůst s občasnými výkyvy s ohledem na momentální potřeby zaměstnavatele, situaci na trhu a politické okolnosti. K 1. říjnu 1938 měly drátovny 1 345 dělníků, o jedenáct měsíců později 915 dělníků, v roce 1941 977 a v roce 1944 1 249. Počet úředníků se pohyboval okolo stovek. Většina dělníků pracujících v období druhé světové války pocházela z nejbližšího okolí drátovny, ze Sudet a z Protektorátu se jednalo jen o jednotlivce. V roce 1942 nastoupilo do práce prvních 30 britských válečných zajatců. Později je nahradili totálně nasazení, kteří tvořili cca 15% z celkového počtu zaměstnanců. V roce 1945 se k nim připojilo 67 internovaných Italů. Národnostní skladba

osazenstva drátovny byla velmi rozmanitá. Až do roku 1938 tvořili větší polovinu zaměstnanců Němci, Poláků byly jen 2 – 3 %. Po polském záboru se situace výrazně změnila, Němci tvořili jen 7%, ale Poláci plných 59%. To však netrvalo příliš dlouho, vypuknutí druhé světové války a začlenění dobytého polského území do Německé říše zanechalo své stopy i na národnostní struktuře drátovny. K 1. lednu 1941 bylo z 977 dělníků, 672 Němců, 174 Čechů, 121 tzv. Šlonzáků a pouhých 10 Poláků.

Železářny a drátovny Bohumín

Sloučení rourovny a drátovny v jeden podnik a celorepublikové zaměření na těžký průmysl vedlo i v Bohumíně k postupnému zvyšování počtu zaměstnanců. V roce 1963 bylo v podniku 6 340 dělníků a 1 150 technicko-hospodářských pracovníků, o jedenáct let později pak 6 747 dělníků a 1 132 technicko-hospodářských pracovníků. Nárůst se projevoval i nadále, a tak v roce 1984 bylo v ŽDB zaměstnáno už více než 8 900 lidí. Podobný počet lidí měl podnik ještě v roce 1989 a 1990, tehdy to bylo 8 656, resp. 8 505 zaměstnanců. Nové ekonomické prostředí ve společnosti po roce 1989 se projevilo i na celkové zaměstnanosti ve firmě. Vliv na to mělo několik faktorů, kromě racionalizace výroby docházelo i k vyčleňování a osamostatňování některých provozů. Už v roce 1991 následoval pokles na

Nový Bohumín - restaurace St.Nitsch, exteriér a interiér, sbírka pohlednic Muzea Těšínska

7 569 lidí a v následujícím roce pak na 6 811. Dalšími zlomovými roky byl rok 1999, kdy bylo v podniku 5 429 zaměstnanců, rok 2000, kdy se jednalo o 3 555 lidí, a rok 2001, kdy se počet pracovníků dostal pod tři tisíce. K 31. 12. 2003 bylo v Železářnách a drátovnách Bohumín zaměstnáno 2 658 lidí.

POZNÁMKY

- Po smrti Alberta Hahna se na počátku 20. století stal společníkem firmy Georg Hahn, v roce 1911 přistoupil jako veřejný společník Paul Eisner, v roce 1923 Rudolf Eisner a v roce 1937 Hans Hahn.
- Rakouská báňská a hutní společnost byla založena v roce 1906 a její součástí byly závody a doly Těšínské komory. Společnost existovala ve své původní podobě do roku 1920, poté byla nostrifikována jako Báňská a hutní společnost, a. s., se sídlem nejprve v Brně, a poté v Praze. Báňská a hutní společnost se stala v době první republiky největším těžařem uhlí a patřila mezi největší výrobce surového železa a oceli. Její součástí bylo 31 závodů nejen na Moravě a ve Slezsku, ale i na Slovensku,

podíly vlastnila v několika dalších podnicích a společnostech. V roce 1940 ovládla Báňskou a hutní společnost skupina kolem Německé banky v Berlíně a s platností od 1. ledna 1942 přemístila její sídlo z Prahy do Těšína. Centrála se přetvořila v holding pod názvem Berghütte. Berg- und Hüttenwerksgesellschaft, Teschen O/S, kterému podléhaly jednotlivé závody a koncernové společnosti s různou mírou kapitálové účasti. Po osvobození Československa v roce 1945 byla Báňská a hutní společnost postavena pod národní správu a v říjnu 1945 zestátněna. Vyhláškou ministerstva průmyslu z března 1946 byla Báňská a hutní společnost ustavena jako národní podnik.

PRAMENY A LITERATURA

Balcar, Ladislav: Železářny Bohumín Báňské a hutní společnosti. In: Technická práce na Ostravsku 1936 – 1946. Ostrava 1947, s. 266 – 268.
 Bílková, Pavla: Jak byla založena drátovna v Bohumíně-Pudlově (k 80. výročí založení drátovny). In: Studie o Těšínsku č. 6, Český Těšín 1978, s. 325 – 339.
 Bohumín. Studie a materiály k dějinám a výstavbě města. Uspořádali Andělín Grobelný a Bohumil Čepelák. Profil, Ostrava 1976, 589 s.
 90 let sléváren ŽDBohumín. Bohumín 1978, 34 s.
 Gracová, Blažena: Polský tisk a hospodářský význam Těšínska koncem roku 1938. In: Časopis Slezského muzea, série B, roč. 23, 1974, s. 1 – 14.
 Grobelný, Andělín: Kam chtěl Bohumín v roce 1938? In: Těšínsko, č. 1 – 2, 1971, s. 16 – 19.
 Grobelný, Andělín: Mzdové a stávkové hnutí kovodělníků na Ostravsku v letech 1905 – 1907. In: Slezský sborník, roč. 52, 1954, s. 511 – 522.
 Grobelný, Andělín: Ostravská průmyslová oblast a Těšínsko v relacích týdeníku Wieniec-Pszczółka 1902 – 1912. In: Slezský sborník, roč. 70, 1972, s. 17 – 31.
 Grobelný, Andělín: 100 let Železáren a drátoven, n. p., Bohumín. In: Těšínsko, č. 3, 1985, s. 23 – 24.

Grobelný, Andělín – Babka, Rudolf: Sto let Železáren a drátoven, n. p., Bohumín. Bohumín 1985, nestr.
 Hajda, Ladislav: Drátovna Bohumín Báňské a hutní společnosti. In: Technická práce na Ostravsku 1936 – 1946. Ostrava 1947, s. 268 – 272.
 Hepner, Theo: Železářny „Báňské a hutní spol.“ v Třinci. In: Technická práce na Ostravsku, Ostrava 1926, s. 361 – 374.
 Hepner, Theo: Železářny „Hahnových válcoven trub“ v Novém Bohumíně. In: Technická práce na Ostravsku, Ostrava 1926, s. 374 – 377.
 Hepner, Theo: Železářství ve Slezsku. In: Vlastivědný sborník slezský II. Opava 1926, s. 263 – 282.
 Kühndel, Jan: Přehled dějin železářství v Opavském Slezsku. In: Slezský sborník, roč. 48, 1950, s. 432 – 445.
 Mačák, Čestmír: Drátovna Bohumín. In: Technická práce na Ostravsku 1926 – 1936. Ostrava 1936, s. 461 – 466.
 Mrázová, Alena: Město mého srdce Bohumín. 35 s.
 Prokop, Radim: Bohumín – geografický profil průmyslového města. In: Těšínsko, č. 2, 1983, s. 3 – 8.

Przybylová, Blažena: Hahnova rourovna v Bohumíně. In: Těšínsko, č. 4, 1991, s. 23 – 24.

Przybylová, Blažena: Počátky bohuminé drátovny. In: Těšínsko, č. 4, 1989, s. 11 – 14.

Przybylová, Blažena: Podnikový znak a propagace Železáren a drátoven Bohumín. In: Těšínsko, č. 4, 1993, s. 27 – 29.

Rebrová, Alexandra: Historie a současnost Železáren a drátoven v Bohumíně. In: Vlastivědné listy, č. 2, roč. 15, s. 10 – 12.

Reichl, Erich a kol.: 30 let osvobození ČSSR. 90 let založení podniku ŽDB. Ostrava 1975, 111 s.

Rožňák, Ondřej: Pudlov. In: Těšínsko, č. 8, 1959, s. 6 – 7.

Ruml, Václav: Kulturní zprávy – Bohumín. In: Těšínsko, č. 4, 1959, vnitřní strana obálky.

Sborník k dějinám Válcoven plechu ve Frýdku-Místku. Profil, Ostrava 1970, 275 s.

Skřizňovský, František a kol.: Železářny a drátovny, národní podnik, Bohumín, nestr.

Stočas, Bohuslav: Dvacet pět let Báňské a hutní společnosti. Praha 1931, 371 s.

Svárovský, Vladimír: Ekonomickogeografický přehled Železáren a drátoven, n. p., Bohumín, nositele Řádu práce. Bohumín 1965, 189 s.

Svárovský, Vladimír: Několik geografických pohledů na Bohumínsko. In: Těšínsko, č. 2, 1967, s. 1 – 13.

Šíma, Bohuslav: Dělnické kolonie v Bohumíně. In: Těšínsko, č. 3, 1982, s. 5 – 13.

Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I (A – G). Praha 2002, 622 s.

Turek, Vladimír: Železářny a drátovny, národní podnik, Bohumín. Bohumín 1981, nestr.

Vančurová, Dagmar: Stávkové hnutí v Hahnových železárnách v letech 1933 a 1935. Diplomová práce Pedagogické fakulty v Ostravě, Ostrava 1975, 77 s.

Výrobní hospodářská jednotka Hutní průmyslu. Praha 1985, nestr.

Výroční zprávy Železáren a drátoven Bohumín z let 1992 – 2003.

Železářny a drátovny, n. p., Bohumín. Interní tisk Železáren a drátoven Bohumín, nestr.

Železářny a drátovny, národní podnik, Bohumín 1885 – 1980. Bohumín 1980, nestr.

Suchá v době okupace a války v letech 1938-1945

Mečislav Borák

Od podzimu roku 1938 se po necelých šest let všechny tři Suché spolu se značnou částí Těšínska vyvíjely odděleně od vnitrozemí českých zemí, nejprve téměř rok v polském záboru a poté až do května 1945 pod krutou okupací německou, během níž byly sloučeny v jeden administrativní celek. Zdejší okupační poměry se v mnohém odlišovaly od situace ve druhé Československé republice či v pozdějším Protektorátu Čechy a Morava, stejně jako se lišily od poměrů v blízké Sudetské župě či na Hlučínsku, což souviselo se specifickostí historického vývoje Těšínského Slezska. Spor o Těšínsko, rozhodnutý arbitráží evropských mocností jeho rozdělením mezi Polsko a Československo, vyvolal na polské straně mnohem silnější pocit křivdy, neboť v nové ČSR zůstala početná skupina Poláků, kteří na Těšínsku v řadě obcí převažovali. Bylo tomu tak po celé meziválečné období i v Horní

Suché. Nedostatky v politice úřadů vůči menšinám spolu s důsledky hospodářské krize a s rostoucím napětím v mezinárodních vztazích v Evropě po příchodu nacistů v Německu k moci nakonec přispěly k tomu, že i polská menšina se stala argumentem v úsilí, jež směřovalo k rozbití Československé republiky.

V roce 1938 zahájilo Polsko propagandistickou kampaň za připojení československé části Těšínska k polskému státu. Hlavní štáb polské armády zároveň organizoval bojový a diverzní výcvik dobrovolníků z řad Poláků z Těšínska. Útoky ozbrojených oddílů měly vytvořit dojem „lidového povstání“, které československé úřady nemohou zvládnout, takže je zapotřebí vojenský zásah. Místní Poláci pokládali boj za připojení Těšínska k Polsku za stejnou vlasteneckou povinnost, za jakou pokládali místní Češi obranu stání hranice Československé republiky. Zatímco po vyhlášení všeobecné mobilizace 22. září 1938 nastoupilo české horsosušské družstvo Stráže obrany státu do svých pozic na hranicích, povolání branci polské národnosti přebíhali hranice do Polska, kde se formovaly dobrovolnické oddíly Legionu Zaolžanského. Aby se zabránilo šíření protičeskoslovenské propagandy, museli občané těšínských obcí odevzdat radiopřijímače, jež byly uskladněny pod dozorem obecní stráže.

V noci na 23. září 1938 byl z Varšavy vydán rozkaz k zahájení diverzních akcí. K několika desítkám oddílů a skupin Bojové organizace patřila i hlídka v Horní Suché, jež byla součástí bludovické družiny. Vedl ji obecní úředník Karol Buchta, který provedl několik útoků na byty českých úředníků a četníků, což mu později stejným

Prostřední Suchá v r. 1937

způsobem oplatili čeští bojůvkáři. Ke členům hlídky patřili např. zubní technik Józef Firla, obchodník Wilhem Szarowski, horníci Franciszek a Sylwester Tomiczkovi. Měli sice 19 starých pušek ještě z doby plebiscitu, ale převoz munice z Nýdku, kam byla přenesena z Polska, se nezdařil. Většinou jen rozhazovali letáky a vylepovali plakáty požadující připojení „Zaolží“ k Polsku. K jiným účastníkům tohoto hnutí patřili např. rodáci z Horní Suché učitel polského gymnázia v Orlové Emanuel Guziur, který velel tajné Sekci mladých, nebo obchodní pomocník Bogusław Pustka, který byl za pašování zbraní z Polska v září 1938 vězněn, Helena Kynastová z Dolní Suché byla spojkou velení Bojové organizace atp.¹

Ač bylo na Těšínsku zaznamenáno několik desítek bojových a diverzních akcí, k jejich většímu rozvinutí již nedošlo, neboť československá vláda pod tlakem mnichovských událostí přijala ultimátum polské vlády a počátkem října postoupila Polsku značnou část historického území Těšínska. Bylo to zhruba území, jež Poláci požadovali už v roce 1918 a které označovali jako „Zaolží“, dva celé politické okresy Fryštát a Český Těšín a tři obce z okresu Frýdek. Všechny tři Suché byly obsazeny polským vojskem v rámci pátého úseku druhé etapy předávání území Polsku až 10. října 1938.² Místní Poláci přičlenění Těšínska k Polsku s nadšením uvítali jako návrat historické spravedlnosti. Ve školách v Horní Suché bylo dočasné sídlo štábu a velení polského pluku, který zábor Těšínska prováděl. Těšínsko záhy navštívil vrchní velitel polské armády maršál Edward Rydz Śmigły, který 13. října projel Prostřední Suchou. Na oslavy státního Svátku nezávislosti přijel 11. listopadu do Těšína v doprovodu premiéra Sławoja Składkowského a vládních úředníků prezident Polské republiky Ignacy Mościcki; delegace byla slavnostně uvítána též v Horní Suché.³

Zabrané území bylo připojeno ke slezskému vojvodství se sídlem správních úřadů v Katovicích. Do obcí byli místo dosavadních starostů dosazeni úřední komisaři – v Horní Suché byl do funkce komisaře potvrzen dosavadní starosta Alojzy Sznajka, v Dolní Suché se komisařem stal Antoni Witala a v Prostřední Suché Teodor Dzik.⁴ Polskou státní moc charakterizoval ostrý nacionalismus, působící též jako odvěta za předchozí postupy československých úřadů vůči Polákům. Státní občanství bylo přiznáno jen Polákům a starousedlíkům, přes třicet tisíc Čechů v obavách z perzekuce raději odešlo do vnitrozemí republiky nebo bylo vysídleno. Poláci to pokládali za odplatu podobného postupu českých úřadů v roce 1920, kdy odešlo

či muselo odejít do Polska asi čtrnáct tisíc místních Poláků. Uvádí se, že tři obce Suché nyní opustil celkem asi jeden tisíc Čechů, a mnozí další se raději přihlásili k polské národnosti. Češi byli hospodářsky diskriminováni, zbavováni majetku, propouštěni ze zaměstnání a nuceni k vysídlení. Veškeré české národní projevy včetně školství, kultury či veřejného užívání mateřské řeči byly zakázány, české organizace byly rozpuštěny a jejich majetek zkonfiskován. Uchazeči o práci se museli prokazovat legitimací či doporučením některé z polských národních organizací. Podobně jako na jiných místech Těšínska byla i v Horní Suché pokácena Lípa svobody, symbolizující českou státnost. Po prvotním šoku z překvapení nad nečekaným vývojem situace se začaly objevovat projevy nesouhlasu s polským zábořem, stupňované až k bojovým akcím a přepadům o charakteru teroristických útoků, jež prováděly české skupiny tzv. Slezského odboje. Jejich akce se odehrávaly většinou v těsné blízkosti nové státní hranice, od níž byly všechny tři Suché odděleny katastrem Šumbarku a Bludovic, takže zde až na ostřelování hlídky polské

*Střední Suchá v r. 1928
sbírka pohlednic
Muzea Těšínska*

*Hořící dům rodiny
Zielonkových v Horní Suché,
zapálený nacisty při
protipartizánské razii
15. 9. 1944
Podle Na příkaz gestapa*

*Pohřeb čtyř obětí
v Horní Suché v červnu 1945
Podle Na příkaz gestapa*

pohraniční stráž 9. listopadu 1938 nebyl výraznější útok zaznamenán.

Polský zábor Těšínska ukončil hned první den druhé světové války, když 1. září 1939 vtrhla německá armáda do Polska. Polské úřady evakuovaly na východ, stejně jako mnozí místní Poláci. Polští vojáci před odchodem z Horní Suché vyhodili do povětří železniční most, ale k přímým bojovým akcím v obci ani v blízkém okolí nedošlo. S pomocí místních Němců, jimž byly rozděleny zbraně, byla zavedena německá správa. První obecním komisařem se stal Robert Böhm, kterého za několik dnů vystřídal

Leo Stachura. Ten zůstal v čele obce až do konce války i poté, co byly všechny tři Suché 12. března 1941 (s platností od 1. dubna 1941)⁵ sloučeny do jednoho „úředního okrsku“ pod názvem „Suchá“. Také oba okresy zabraného Těšínska byly sloučeny do jednoho okresu Těšín a staly se součástí katovického vládního obvodu Slezské (od roku 1941 Hornoslezské) provincie Německé říše.

Okupanti pokládali Slezsko za odvěké německé území, v němž měli mít právo na život pouze Němci. Místní Poláci a Češi měli být z podstatné části germanizováni a ti, kdo se nechtěli germanizaci podřídit či nevyhovovali rasovým nebo politickým kritériím, měli být vysídleni či fyzicky zlikvidováni. I obyvatelé vybraní k poněmčení měli projít převýchovou v německém vnitrozemí, ale až po vítězné válce, protože během ní okupanti nutně potřebovali každou pracovní sílu pro nerušený chod zdejších strategicky významných průmyslových podniků. Prostředkem germanizace se stala tzv. německá volkslista, podmíněné propůjčení německé státní příslušnosti. Předehrou k této akci byla policejní registrace obyvatelstva v prosinci 1939, při níž okupační úřady nabídky místním Polákům a Čechům, kteří se nechtěli hlásit jako Němci, aby se přihlásili jako Slezané, čehož více než třetina z nich skutečně využila:

Obec	Dolní Suchá	Horní Suchá	Prostřední Suchá	Suchá celkem
Obyvatel celkem	2 196	3 854	4 324	10 374
Němci - počet	52	168	139	359
- %	2,3	4,5	3,2	3,5
Poláci - počet	1 080	1 656	1 331	4 067
- %	49,2	42,9	30,8	39,2
Češi - počet	552	243	1 329	2 124
- %	25,1	6,3	30,7	20,5
Slezané - počet	508	1 770	1 521	3 799
- %	23,2	45,9	35,2	36,6
Jiní - počet	4	17	4	25
- %	0,2	0,4	0,1	0,2

(Výsledky policejní registrace obyvatelstva v prosinci 1939)

Zanedlouho však okupanti prohlásili Slezany za Němce a nutili k zápisu do volkslisty i ostatní občany, jimž v případě odmítnutí hrozilo vězení či vysídlení. V atmosféře strachu a nejistoty se nakonec do německé volkslisty zapsala naprostá většina zdejších obyvatel. Unikli tak vyvlastnění svého majetku a ostré perzekuci, již byli vystaveni zvláště Poláci, vůči nimž bylo dokonce zavedeno zostřené trestní právo. Za sebemenší projevy nesouhlasu s okupačním režimem jim hrozily kruté tresty a jejich práva byla stále více oklešťována, až se již skoro

blížili kategorii rasově pronásledovaných židů, systematicky vražděných v koncentračních táborech. Češi na tom byli o něco lépe, ani jim však nebyla přiznána plná občanská práva, měli povinnost nucených prací v Říši a podléhali řadě dalších omezení. Naopak volkslistáři museli za své výhody zaplatit službou v německé armádě, jež stála životy několika tisíc mladých mužů z Těšínska padlých na frontě. Při každých odvozech se v Suché zhruba stovka místních branců hlásila zpět k české či polské národnosti, aby se vyhnuli branné povinnosti, byli však ihned

předání do pracovních či rovnou do koncentračních táborů, z nichž se mohli vykoupit jen podpisem volkslisty.

Okupační poměry těžce dolehly na každodenní život místních obyvatel. Úředním jazykem se stala pouze němčina, kterou si měli občané osvojit v jazykových kursech. Také školy byly pouze německé a němčina postupně pronikla i do katolického a evangelického kostela. Úřady povolovaly jen německá křestní jména, i nápisy na hrobech směly být jenom německé. Kostelní zvony byly odvezeny k roztažení na výrobu zbraní. Obecní knihovny byly zlikvidovány, stejně jako veškeré neněmecké kulturní či jiné organizace, sdružení a spolky včetně potravinářských a spořitelních či hasičské stráže. Bylo zavedeno přidělové hospodářství, v němž Poláci dostávali nižší přiděly potravin, šatstva a dalších životních potřeb, stejně jako za práci dostávali nižší mzdu. Na jejich zemědělské usedlosti byla uvalena komisařská správa a mnozí z nich byli nuceně vysídleni, aby uvolnili své majetky pro německé přistěhovalce z Volyně či z Rumunska. Přes zvláštní tábory pro Poláky, zřízené např. i v blízkém Bohumíně a Fryštátě, směřovali pak na nucené práce do hloubi Německé říše. Většina místních obyvatel (přes 70 %) pracovala za války v průmyslu, převážně jako horníci v dolech František a Suchá, dále v cihelně a ve dvou místních velkostatech. Během války přicházeli do dolů a na jiné těžké práce váleční zajatci, strádající v táborech s krutým režimem a nedostatečnou výživou (na hřbitově v Prostřední Suché je pohřbeno 42 sovětských válečných zajatců).

Ke světly stránkám okupační historie patří skutečnost, že mnozí z místních obyvatel se bez ohledu na hrozící nebezpečí aktivně zapojili do odboje proti okupantům. Týká se to především polského národního odboje, kterému se na Těšínsku na rozdíl od českého záhy podařilo zformovat silnou a různorodou síť odbojových organizací. Většina z nich měla kontakty i v Suché, např. ilegální PPS (Polská socialistická strana) prostřednictvím rodiny Gałuszkovy vytvořila místní skupinu, jež později přešla do rámce AK (Armia Krajowa, Zemská armáda) podobně jako oddíl Kończyce-Zebrzydowice, který jednu ze svých akcí (konfiskace potravinových lístků) uskutečnil v roce 1944 i v Dolní Suché. Ještě větší vliv zde měl předchůdce AK, známý ZWZ (Związek Walki Zbrojnej, Svaz ozbrojeného boje). Byla zde např. silná odnož jeho diverzně sabotážní sekce ZO (Związek Odwetu, Svaz odplaty). Z Dolní Suché pocházel Wiktor Borowiec, který organizoval odvážné destrukční akce až na protektorátním území ve

Vítkovických železárnách a byl za to v květnu 1941 v Ostravě popraven. Jiný člen této sekce Emanuel Pasz z Prostřední Suché připravoval útoky až na území Sudet a chystal atentáty na železnici, k čemuž mu kovář Józef Fusik z Horní Suché vyráběl nástroje. U Władysława Rzymana v Horní Suché byl v hluboké studni zřízen tajný úkryt a sklad výbušnin. Také výzvědná síť ZWZ „August“ zde měla aktivní buňku, k níž patřili Franciszek Walica z Horní Suché, Rudolf Boruta z Dolní Suché, obchodník Gustaw Żwak aj. V pověstné výzvědné síti ZWZ-AK „Stragan“, řízené těšínskými Poláky až z Vídně, aktivně pracovala Milada Myrdacz-Ożanowa z Horní Suché, odsouzená k trestu smrti, jemuž jen šťastnou náhodou při osvobození Vídně unikla. Členem sítě „Stragan“ byl také Edward Waclawik z Horní Suché.⁶ V okolí Suché působil rovněž partyzánský oddíl AK, který vedl Józef Kamiński „Strzała“. Měl v Horní Suché úkryt např. u rodiny Czechových, spojkou oddílu byl Emanuel Paszek, z obce pocházeli partyzáni bratři Karol a Erwin Tyrlikové a Eugeniusz Łaciok (všichni byli koncem války nacisty zlikvidováni). K významným pracovníkům odboje patřil i rodák z Horní Suché Oswald Guziur, působící již v jedné z prvních odbojových organizací ve Slezsku „Orzeł Biały“ a později v AK na území Generální gubernie.

Neméně početný byl i odboj zahraniční, v jehož řadách působili v polském i československém zahraničním vojsku mnozí rodáci za Suché. Např. Seskupení polských komбатantů KPK (Koło Polskich Komбатantów) v České republice eviduje 29 účastníků ozbrojeného odboje z Horní Suché, 13 z Prostřední Suché a 4 z Dolní Suché. Účastnili se hlavně bojů v Itálii, někteří i pověstné bitvy o klášter Monte Cassino, v níž padl Stanisław Kica z Horní Suché, Gustaw Kantor z Prostřední Suché padl v Belgii a Adolf Kempny z Prostřední Suché už v roce 1940 v Norsku.⁷ Příslušníci československého zahraničního vojska bojovali např. u přístavu Dunkerque, v Belgii, Francii a Holandsku; mezi padlými byl Josef Dubnický z Horní Suché, Zdeněk Bednárek z Prostřední Suché, Oldřich Havlík z Dolní Suché. K hrdinům vyznamenaným nejvyššími řády patřil kapitán československého vojska v SSSR Rudolf Jasiok z Prostřední Suché, který padl v bojích na Dukle.

Oběti odboje a okupační perzekuce byly v Suché mimořádně vysoké, neúplné seznamy ztrát uvádějí až 65 obětí z Horní Suché, 47 obětí z Prostřední Suché a 10 obětí z Dolní Suché. Nejvíce obětí bylo umučeno v koncentračních táborech, zvláště v Osvětimi, Mauthausenu-Gusenu, Gross Rosenu, Flossenbürgu, Sachsenhausenu či na pochodech smrti na konci války,

*Holič Franz Frank
z Prostřední Suché,
který se podílel na zatýkání
místních občanů
Podle Na příkaz gestapa*

*Místo poprav v Horní Suché
Podle Na příkaz gestapa*

*W. Zielonka zastřelen
u svého domu 15. 9. 1944
pro podezření spolupráce
s partyzány
Podle Na příkaz gestapa*

*G. Stoszek zastřelen
u svého domu 15. 9. 1944
pro podezření spolupráce
s partyzány
Podle Na příkaz gestapa*

mnozí další byli popraveni či umučeni ve věznicích a mučírňách gestapa v Těšíně, Katovicích, Mysłowicích aj. Některé likvidační akce gestapa a německého četnictva se odehrály též na Těšínsku, mnohdy přímo v obci či v jejím okolí. Už ta první z nich, jež se odehrála na samém začátku okupace 18. září 1939 poblíž jámy Barbora v Karvině-Dolech při cestě do Horní Suché, se týkala místních občanů – mezi 12 Poláky obviněnými z někdejší protiněmecké činnosti ve Svazu slezských povstalců bylo též osm občanů z Prostřední Suché (Emanuel Feber, Henryk Jasiok, Jan Kohutek, Franciszek Konesz, Jan Kraina, Jan Twardzik, Józef Wacławik, Franciszek Żułowski). Vraždy spáchalo jedno z komand operační skupiny I, vedené vládním radou Brunnerem, jež mělo pacifikovat zázemí postupujících německých vojsk, ale na výběru a zatčení obětí se podíleli místní nacisté, zvláště tehdejší samozvaný vůdce Prostřední Suché holič Franz Frank. Také první veřejná poprava na Těšínsku, k níž došlo 23. ledna 1942 v Těrlicku, souvisela se Suchou – popravený odbojář Franciszek Trela se ukrýval též u učitele Emanuela Pasze v Horní Suché a Władysławu Rzymanovi dokonce pomáhal vybudovat úkryt diverzního materiálu ve studni na jeho zahradě.

Nejkrvavěji se do dějin Suché zapsal okupační rok 1944. Partyzánský oddíl Kamińskiego tehdy přepadl dům německého přesídlence z Bukoviny Josefa Vorbacha v Horní Suché, který byl v přestřelce zraněn a později zemřel. V odvetu bylo zatčeno 26 místních občanů a jen asi polovina z nich se po válce vrátila z koncentračních táborů a věznic. Na pochodu smrti z Flossenbürgu zahynul i původní majitel usedlosti Józef Mrózek, vysídlený do tábora pro Poláky ve Fryštátě, který o akci partyzánů neměl ani tušení. Odveta okupantů byla dovršena veřejnou popravou na šibenici, k níž bylo

18. července 1944 na tržiště v Horní Suché přivezeno z Osvětimi pět polských odbojářů (Franciszek Kopeć z Jaworzna, Jerzy Lasota z Komorní Lhotky, Stanisław Lewiński z Będzinu, Władysław Nowosielski ze Sosnowce, Franciszek Włodarczyk z Kraszewic). Největší likvidační akce na Těšínsku – povraždění 36 občanů ze Životic a okolních vsí 6. srpna 1944 v odvetu za útok partyzánů na příslušníky těšínského gestapa – se dotkla i katastru Horní Suché, kde byli poblíž svých domků zastřeleni Antonín a Emil Guziurovi, Leopold a Zenon Kożusznikovi, Alojzy Palowski a Antonín Piegrzymek, na bludovickém kopci byl zastřelen Tadeusz Baron z Dolní Suché. V další z odvetných protipartyzánských razíí byli na Pasekách v Horní Suché zastřeleni Albin a Gabriel Stoszkovi a Wilhelm Zielonka, dům Zielonkových byl zapálen a do základů shořel. Pomsta okupantů za projevy odporu se obrátila i vůči rodinám a podporovatelům partyzánů – před Dolem František v Horní Suché byli 20. února 1945 zastřeleni místní horníci Antoni Paszek, Karol Tyrlik, Wiktor Urban a krejčí Józef Duda z Prostřední Suché.

Musíme připomenout i další oběti okupace, k nimž patřili rasově pronásledovaní židé. Podle neúplných seznamů zahynuli ve vyhlazovacích táborech např. příslušníci rodiny Langrový, Schöngutovy, Teichnerovy a Zweiflerovy z Prostřední Suché, rodiny Kleinmannovy a Salamoničovy z Dolní Suché a rodiny a rodiny Steinhauerovy z Horní Suché. Při leteckém náletu 25. února 1945 zahynuli v Horní Suché v domě zasaženém bombou 2 občané (Piotr Kondziołka, Natalia Reichenbachowa). K válečným obětem musíme připočítat i občany Suché, kteří zahynuli v sovětských gulazích či byli zastřeleni příslušníky sovětské bezpečnosti NKVD při hromadné likvidaci polských důstojníků a policistů, zajatých v září 1939 po vpádu sovětských vojsk do Polska bránícího se z posledních sil hitlerovským armádám. Při vraždění v Katyni zahynuli major Henryk Marian Niemiec z Horní Suché a poručík Jan Kiszka z Dolní Suché, mezi příslušníky polské policie pohřbenými v Mědném u Tveru byli Karol Szarzec z Prostřední Suché, Karol Farnik ze stanice v Dolní Suché, Henryk Macura ze stanice v Horní Suché, Wilhelm Cimała z Prostřední Suché je nezvěstný. Koncem války byl z Horního Slezska deportován do SSSR horník Franciszek Szeliga z Dolní Suché.

Suchá byla osvobozena jednotkami sovětské armády 3. května 1945, kdy bylo definitivně ukončeno dlouhé období německé okupační hrůzovlády. V bojích u Horní Suché padli tři sověští vojáci, v Prostřední Suché zahynul místní občan

Emil Walowicz. Poválečné mimořádné lidové soudy, jež trestaly zadržené okupanty a zrádce, projednaly okupační provinění celkem 45 obyvatel ze Suché (20 z Prostřední, 15 z Horní a 10

z Dolní Suché), ale největší viníci a pachatelé zločinů, jakým byl např. velitel německé četnické stanice v Suché Hermann Witkowski a další místní nacisté, potrestání unikli.

POZNÁMKY

- 1 Długajczyk, Edward: *Tajny front na granicy cieszyńskiej. Wywiad i dywersja w latach 1919-1939*. Katowice 1993, s. 137, 218, 224, 228, 232, 239, 246, 253, 256, 257.
- 2 Borák, Mečislav: *Zábor Těšínska v říjnu 1938 a první fáze delimitace hranic mezi Československem a Polskem (výběr dokumentů)*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 46, 1997, s. 234.
- 3 Trzaskalik, Henryk: *Kronika Suhej Górnej Strojopis*. Rok 1938, s. 500, 503.
- 4 Sieradzka, Danuta: *Právní základy pro působení obecní samosprávy na tzv. Zaołší v období 1938-1939*. Slezský sborník, 91, 1993, s. 68.
- 5 Plaček, Vilém: *Amtsbezirk Suchau v době nacistické okupace*. Slezský sborník, 66, 1968, č. 3, s. 310.
- 6 Guziur, Oswald – Starczewski, Mieczysław: *Lido i Stragan. Ślązacy w wywiadzie AK*. Czeski Cieszyn 1992, s. 56, 60, 70.
- 7 *Jak ptaki białoorle*. W 60. rocznicę wybuchu II wojny światowej. Red. Bronisław Firla, Kazimierz Kaszper. Czeski Cieszyn 199, s. 112, 118.

PRAMENY A LITERATURA

Borák, Mečislav: *Na příkaz gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku*. Ostrava 1990.

Borák, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Ostrava 1998.

Borák, Mečislav: *Svědectví ze Životic. Těšínsko za druhé světové války a okolnosti životické tragédie*. Český Těšín 1999.

Borák, Mečislav: *Symbol Katynia. Zaołziańskie ofiary obozów i więzień w ZSRR*. Czeski Cieszyn 1991.

Borák, Mečislav: *Zábor Těšínska v říjnu 1938 a první fáze delimitace hranic mezi Československem a Polskem (výběr dokumentů)*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 46, 1997, s. 206-248.

Długajczyk, Edward: *Tajny front na granicy cieszyńskiej. Wywiad i dywersja w latach 1919-1939*. Katowice 1993.

Guziur, Oswald – STARCZEWSKI, Mieczysław: *Lido i Stragan. Ślązacy w wywiadzie AK*. Czeski Cieszyn 1992.

Heller, Michał: *Ruch oporu na Śląsku Cieszyńskim*. Opole 1982. *Jak ptaki białoorle*. Czeski Cieszyn 1999.

Koukol, Pavel: *Horní Suchá za okupace, její utrpení a osvobození Sovětskou armádou*. In: Padesátka. O českém školství v Horní Suché od roku 1921. Události. Horní Suchá 1971, s. 51-54.

Matuszek, Otokar: *W obliczu okupacji*. In: Niezapomináme. Pamiętamy. Karviná 1980, s. 13-29.

Myška, Milan: *Z tajných zpráv NSDAP o Těšínsku*. Ostrava 1964.

Oběti hitlerovské okupace a války 1939-1945 v okrese Karviná. Karviná 1995. *Okupacja hitlerowska na Śląsku Cieszyńskim*. Praca zbiorowa pod red. Jana Rusnoka. Czeski Cieszyn 1993.

Plaček, Vilém: *Amtsbezirk Suchau v době nacistické okupace*. Slezský sborník, 66, 1968, č. 3, s. 310-326, č. 4, s. 458-466.

Sieradzka, Danuta: *Právní základy pro působení obecní samosprávy na tzv. Zaołší v období 1938-1939*. Slezský sborník, 91, 1993, s. 63-68.

Toboła, Otylia: *Lutyńskie tango i inne historie wojenne z Zaołzia*. Czeski Cieszyn 2003.

Trzaskalik, Henryk: *Kronika Suhej Górnej Strojopis*.

Zahradnik, Stanisław: *Zaołziańskie ofiary okupacji hitlerowskiej (w byłych powiatach czeskokocieszyńskim i frysztaćkim) 1939-1945*. Opole 1988.

Český JAZZKÝ Těšín

Na konci roku 2004 se v Českém Těšíně a blízkém okolí objevila útlá knížka o 135 stranách. Text je doplněn bohatým dokumentačním materiálem – fotografiemi, kopiemi programů a vstupenek, plakátů apod. A jak název „Český JAZZKÝ Těšín“ napovídá, publikace se věnuje historii jednoho z českotěšínských kulturních a společenských fenoménů – jazzovému hraní. Autory knížky jsou Rudolf Marek, Jiří Šindler a Jazzkol.

Bohužel, dosud se nenašel nikdo, kdo by více než padesátiletí kulturně společenského fenoménu těšínského jazzu alespoň rámcově dokumentoval a představil například na stránkách časopisu „Těšínsko“. Hovořím-li o fenoménu, pak jej lze doložit konkrétními důkazy bohaté dlouholeté muzikantské tradice, která daleko přesáhla hranice Těšína i Těšínska. Čím to bude, že právě v Českém Těšíně, v „městě na

hranici“, v tom kotlíku kultur a jazyků, se jazzové muzice více než padesát let tolik dařilo? Snad to bude tím, že jazz je ve své podstatě hudbou mimořádně demokratickou, tolerantní, svobodnou i když z hlediska interpretace a improvizace nesmírně technicky náročnou. Neptá se na národnost ani na jazyk, ptá se na ochotu spolupracovat, hledat a nalézat řešení, mnohdy překračující hudební projev, na vzájemnou úctu a ohleduplnost. Jazz, ten starý dobrý přítel, jakoby odrážel celý velký svět v malém klubu, třeba těšínském. Tam kde se sejde pár dobrých instrumentalistů, je jen krůček k tomu, aby vzniklo zcela improvizované a přece fungující trio či kvartet, kde každý přináší svou „trošku do mlýna“ a kde to tak fantasticky spontánně funguje právě díky schopnosti improvizace, ale také vzájemného respektu, tolerance a souhry.

Zbyšek Ondřeka

Plaketa z IX. ročníku ČAJF v Přerově, 1974

*F. Schulhauser hraje
na 2 nástroje*

Jazzové kluby a jazzové festivaly vznikaly a vznikají i jinde, ale v Těšíně je to ještě i o něčem jiném, než o hraní - tento fenomén jsem si znovu připomněl daleko odsud, tam, kde bych jej snad ani nečekal - ve Varšavě, kde jsem v několika nedávných letech působil jako ředitel českého kulturního centra. Daleko od Těšína jsem potkával celou řádku lidí, Čechů i Poláků, kterým Těšín v povědomí zůstal právě díky skvělým jazzovým koncertům a festivalům, setkáním a kontaktům. S lidmi, které jsem vlastně pořádně ani neznal, jsme si najednou rozuměli, najednou jsme k sobě měli mnohem blíže, nic jsme si nemuseli vysvětlovat, vzpomínali jsme na přední osobnosti těšínského jazzu Františka Schulhausera, Rudolfa Marka, Františka Hovjadskeho, Jirku Hendrycha, Vladka Krochmalného (u něhož jsem se v těšínské hudební škole učil základům tajů jazzové klavírní improvizace...), Lojzu Suchánka a celou řádku dalších, na osoby a události, které odvál čas. Říkali jsme si kolikrát, to by bylo fajn, kdyby se někdo pokusil zdokumentovat a připomenout to vše. Vydát knížku, nebo alespoň vytisknout článek v nějakém časopisu.

Swingtet (1957-1959)

Ještě jsem stihl s polskými kamarády dohodnout vydání jednoho čísla polského časopisu „Jazz-Forum“, věnovaného výhradně české jazzové muzice a literatuře (do polštiny přeložený Josef Škvorecký, sic!), kde mělo být pojednáno mj. také o těšínských jazzových festivalech. Později jsme s kolegy v knihovně Muzea Těšínska začali hledat staré dokumenty, plakáty a fotografie, a zjistili, že je jich zoufale málo. Z toho se knížka ani článek pro „Těšínsko“ stvořit nedá. A tak jsme začali kout plány, jak na to, koho navštívíme, kdo by mohl mít nějaké materiály doma u sebe, kdo by se chtěl podílet na něčem podobném...

A ejhle, záhy se nám do rukou dostala knížka, vlastně brožura, která je prvním, i když pochopitelně nedokonalým, ale o to cennějším, pokusem tento záměr realizovat. Její autoři – Rudolf Marek, Jiří Šindler a Jazzkol, ji rozčlenili do šesti oddílů: *I. Prolog, II. Od jazzového pravěku po současnost, III. Muzikanti – to sú chlapi – dostanú sa do nebe, IV. Co o nás řekli nebo napsali nebo jsme o sobě (ne)řekli sami, V. Těšínské jazzové festivaly a kluby a konečně VI. Těšínské jazzové trojčení*. Tento sled napovídá leccos nejen o konstrukci vlastní brožury, ale i o vlastní historii těšínského jazzu. Jak napovídá tiráž, knížku vydala českotěšínská firma Finclub plus, a.s. jako účelovou publikaci, vytištěna byla v Graf. studiu Gutenberg – Finclub plus, a.s., obálka a knihařské zpracování - Kartis Karviná. Jen údaj o nákladu a ceně, bohužel, chybí. V knihkupectví jsme ji koupili za stořícet korun, ale leckde se dá pořídit levněji.

Úskalí, s nimiž se při tvorbě publikace autoři potýkali, a jichž si byli vědomi, připomněl Ruda Marek hned v Prologu: „...*Tato publikace nemůže být encyklopedickou příručkou o těšínském jazzu, protože zde po celou dobu chyběl systematicky píšící fanoušek nebo kritik! Muzikanti sami si na shromažďování materiálu, který by nám teď přišel vhod, nepotrpěli...*“. Odpusťme autorům jejich nesystematičnost v datacích, redaktorskou neobratnost v sestavování koláže vzpomínek a fotografií, projevy editorské nezralosti působící na čtenáře až nepřehledností shromážděných dat, i absenci poznámkového aparátu a jazykové korektury – vždyť knížka není vědeckou prací, netvořili ji profesionální historici moderní hudby či kritici. Je úctyhodné, že přes všechna úskalí knížka vůbec spatřila světlo světa, a autorům i vydavateli patří poděkování za to, že ji stvořili. Snad nejcenějším pro historickou dokumentaci je v ní druhá část, nazvaná „*Od jazzového pravěku po současnost*“. Těšínským jazzovým pravěkem se zde myslí poválečná léta a léta padesátá, poznamenaná v Československu pronásledováním všeho,

co jen trochu připomínalo západní kulturu. Oč přívětivější byla situace v sousedním Polsku, kde dokonce již tehdy vycházel pravidelně časopis „Jazz“ s články, reportážemi, fotografiemi i notovými přílohami. U nás od února 1948 slovy Rudy Marka „...nastala třetí doba temná“. Tehdy bylo pomalu zázrakem sehnat jen notový part s jazzovou muzikou.

Autoři za jakýsi mezník více než padesátiletého těšínského jazzového muzicírování považují rok 1953, kdy „...se českotěšínský taneční soubor „Mravenci“, vedený Vlad. Krochmalným, přetvořil ve formaci hrající daleko modernějším stylem, než původní orchestr stejného jména, založený asi roku 1951“. Na stránkách knížky následují jména těšínských hudebníků a kapel, připomínající léta dalších a dalších formací, koncertů, zajímavých událostí. Jak šel čas, pozvolna se měnilo i těšínské prostředí, v němž se mohlo či nemohlo hrát a zkoušet. Léta šedesátá předznamenávají v Československu politické a společenské uvolnění, které pak vyvrcholí v roce 1968 tzv. Pražským jarem. Deset let od onoho těšínského jazzového mezníku vznikla snad nejslavnější a nejznámější formace, která si postupně získala vynikající pověst nejen u nás v Československu, ale i za jeho hranicemi. Soubor „Jazz Q Český Těšín“ se orientoval na moderní formu jazzu, tzv. hard-bop, což ovšem bylo na svou dobu poměrně neobvyklé, protože tehdy většina souborů hrála swing nebo dixieland. Vůdčí osobností souboru se stal František Schulhauser (vlastně Franz, ale to se tehdy nesmělo říkat), skvělý saxofonista a flétnista, dalšími členy byli František Hovjadský, Alois Suchánek, Zdeněk Hovjadský a Vilém Mucha. Časem docházelo k proměnám v obsazení jednotlivých postů, na místo Viléma Muchy nastoupil k bicím Petr Litvora, na místo Zd. Hovjadského Rudolf Marek, na klávesy hrával Jiří Hendrych a objevovala se i další jména. Slovy autorů publikace připomeňme, že v té době se „...soubor zúčastnil řady domácích i zahraničních festivalů, na kterých získával stále vyšší ocenění, ... v roce 1968 vystoupil v polské Wroclavi na Festivalu Jazz nad Odrou. V téže roce reprezentoval ČSR ve španělském San Sebastianu, kde kytarista Al. Suchánek získal cenu jako nejlepší kytarista. V roce 1973 se podařilo zorganizovat dokonce první ročník Těšínského jazzového festivalu, který se pak odehrával každým rokem a získal tak místo stálice na československém hudebním nebi. Do Těšína se sjížděli vynikající muzikanti nejen z Československa, ale i z Polska, a později i z dalších zemí. Ohlédneme-li se za těšínskými festivaly, musíme se sklonit před neúnavnou nadšenou prací všech, kdo se na nich podíleli.

*Těšínské jazzové trojčení,
2003*

*Stříbrná plaketa
pro kytaristu A. Suchánka
ze San Sebastianu, 1968*

*Diplom pro kontrabasistu
R. Marka z Těšína, 1965*

Ale pozor, i když by se to mohlo zdát ze skvělých výsledků a ocenění, po celou dobu hráči pracovali ve svých občanských zaměstnáních, byli amatéry, i vlastní soubor fungoval jako amatérská kapela. „...Zprofesionalizoval se až v roce 1976 pod změněným názvem FORMACE

R. Marek, J. Kantor
a A. Suchánek „jamují“
v pizzerii Altro Verdi
v Č. Těšíně

*JQ. O dva roky později natočil jako kvinteto gramofonovou desku *Zdánlivý pohyb Slunce*, na které se skladatelsky profilovali F. Schulhauser, F. Hovjanský a J. Hendrych“. Z četných zahraničních vystoupení Formace JQ připomeňme alespoň jedno nejprestižnější – v roce 1985 soubor hrál ve Varšavě na slavném Jazz Jamboree.*

Autoři publikace uvádějí další a další soubory i události, doprovázející jazz ve městě „na hranici“. Po listopadu 1989 přichází do Československa konečně demokracie a s ní i nové dosud jen tušené perspektivy i pro těšínské muzikanty. Vedle již tradičních hudebních festivalů se v roce 1992 podařilo realizovat dlouholetý sen o stálém vlastním profesionálním hudebním klubu. „Jazz klub Na Hranici“ zakládají hudebníci soustředění okolo Františka Hovjanského v prostorách DDM - domu dětí a mládeže – dnešního Kulturního a společenského střediska „Střelnice“. Doslova jen několik metrů od státní hranice, která mu dala své

jméno. Jiří Šindler v knížce na léta devadesátá vzpomíná: „...jazzklub se stal oblíbeným místem setkání hudebníků s posluchači a cílem významných jazzmanů z celé Evropy. Mezi nejzdařilejší koncerty tohoto období patří bezesporu vystoupení berlínského pianisty Gernota Retze s jeho spoluhráči z USA, dalšími hosty byli Janusz Maniak, Wojciech Karolak, Jana Koubková, Jaromír Hnilička, Laco Deczi, Shawn Loester z USA a mnoho dalších...“ Hudební dění organizovala agentura, složená z těšínských jazzmanů, nazvaná „Forte“. Bohužel, těšínský jazzklub a zejména jeho restaurace, když se nehrálo, se stále častěji stávaly také cílem nechtěné společnosti – v době boomu alkoholového obchodu podél česko-polských hranic byl ideálním místem odpočinku mnoha polských přenašečů lahví, kteří z tržnic v Českém Těšíně směřovali do Těšína polského i několikrát denně. Nic příjemného. Nepomohlo domlouvání ani vyhánění, klub stále častěji čelil kritice radních a nakonec k radosti některých tehdejších zastupitelů na českotěšínské radnici zanikl. S uzavřením klubových místností však bohužel na několik let zanikla i tradice pravidelných jazzových večerů, bohatých na dobrou muziku a společenská setkání lidí z obou břehů Olzy.

Po delší době navazuje na tuto tradici až současně „Jazzové trojčení“, organizované zpravidla v prostorách hotelu Slezský dům zásluhou podnikatele a sponzora těchto akcí Jana Trojaka. Také knížka „Český JAZZKÝ Těšín“ se těmto již dnešním událostem v závěru věnuje. Možná by stálo za připomenutí, že hostem „trojčení“ byl v prosinci 2003 například folkový zpěvák Jaromír Nohavica. Jan Trojak se v knížce také pokusil o shrnutí dosavadní českotěšínské jazzové scény slovy „... jazzové festivaly v Českém Těšíně? Žádná pokoutná sešlost několika nadšenců, naopak – velká společenská událost doprovázená např. výstavou soutěžních plakátů pro další ročník nebo výstavou fotografií s jazzovou tematikou. Právě díky těmto festivalům se Český Těšín proslavil v jazzovém světě a pozvání do jazzového klubu „Na hranici“ skutečně neodmítali ani ti nejlepší jazzoví muzikanti“. Myslím, že s ním můžeme souhlasit. Těšínský jazz město na hranici vždy reprezentoval důstojně. Přejme proto i první útlé knížce věnované těšínskému jazzu, aby si ji koupilo a četlo co nejvíce čtenářů, aby za pár let byla v knihovničkách řádně ohmataná. A především - aby se mohl jednou objevit i její druhý díl. Snad jej napíšou ti, kteří za těšínský jazzový pravěk nebudou považovat léta poválečná jako my, ale třeba dobu dnešního „jazzového trojčení“. Všem, kdo mají těšínskou historii – a nejenom jazzovou - rádi, knížku Český JAZZKÝ Těšín vřele doporučuji.

Ilustrace archiv
Rudolfa Marka

Radnice v Českém Těšíně

Pavel Šopák

*Radnice v Českém Těšíně
s domkem vdovy Tetlové*

Atributem středoevropského města je od středověku radnice, situovaná v ohnisku sídelního útvaru. Nejinak tomu bylo u nových měst 19. a počátku 20. století, Český Těšín nevyjímaje.¹ Radnice, nejprestižnější nebo přinejmenším jedna z nejprestižnějších staveb města, má v Českém Těšíně poněkud problematické postavení: 1. V době výstavby nepředstavovala pro komunální správu prioritu, jak by se mohlo očekávat – připomeňme, že koncept výstavby nového města byl v hrubých rysech projednán v roce 1922 a do roku 1924 konkretizován o dílčí závěry tak, aby vládní komise, stojící v čele města, uspěla při jednání s vládou o finančním krytí záměru; výsledkem jednání pak byl jednorázový úvěr 15 milionů korun, určený pro výstavbu veřejných budov, opírající se o znění zákona č. 240/1922 Sb. z 13. července 1922, a radnice se v řadě komunálních stavebních podniků ocitla až za jinými úkoly na posledním místě (hřbitov, školy, obytné domy).² 2. Jakkoliv její stavbě předcházela soutěž na získání projektu, jejím tvůrcem se nestala nějaká významná osobnost zvenčí, jak tomu byl v případě místního gymnázia, nebo některý ze zdejších stavitelů a architektů, nýbrž pro nás dnes bohužel neznámý architekt Vilém Richter z Ostravy-Prívězu. 3. Dnešní historik umění se spíše zastaví u funkcionalistické gymnazijní budovy od hvězdy meziválečné pražské architektury Jaroslava Fragnera, než před stylově zvláště archaickou radnicí.³ Vzpomínáme-li tedy v jubilejním roce vzniku Českého Těšína radnici jako nejvýznamnější monument komunální správy, činíme tak s vědomím určité nesa-
mozřejmosti takového hodnocení, specifčnosti v kontextu soudobé architektury a snad i určité rozpornosti, jež jako by sama o sobě vyjadřovala složitost doby a situace, kterou dodnes radní dům symbolizuje.

Prostor ke stavbě radnice a hlavního náměstí, jemuž měla dominovat, byl zvolen uprostřed areálu proponovaného centra nového města, v úhlu mezi hlavní třídou, představující tradiční spojnici Těšína a jeho někdejšího předměstí a nyní zárodku samostatného města, a linií nádraží. Pozemek darovala paní Tetlová, jejíž chalupa z roku 1830 stála uprostřed nového náměstí ještě roku 1932. Teprve demolicí domku na podzim 1933 mohlo být náměstí jednotně vydlážděno, což si vyžádalo investici ve výši 250 tisíc korun. Hledání kompetentního řešení podoby radního domu svěřilo město v květnu 1924 architektonické soutěži, avšak soutěži předem omezené – na architekty československé národnosti, kteří jsou trvale usazení na Moravě a ve Slezsku. Přiznejme, že již tato skutečnost vylučovala účast pražských architektů, z nichž někteří v první polovině 20. let začali překonávat východisko svého architektonického názoru v díle Jana Kotěry, z jehož školy buď přímo vyšli, nebo se alespoň k němu hlásili, a začali se otevřeně hlásit k tvarové expresi národního slohu a posléze

*Radnice v Českém Těšíně,
foto. H. Wawreczka*

Interiér radnice,
foto. H. Wawreczka

k puristicko-funkcionalistické architektuře. Jak důležité bylo zapojení pražské architektury do architektonické diskuse na periférii, ukazují soutěže na krematorium (1920), lidové divadlo (1921) a výstavní pavilon a radnici (obě 1923) v Moravské Ostravě.⁴ Naproti tomu soutěž na radnici v Českém Těšíně – velká příležitost vytvořit výrazné dílo na periférii – byla již předem ztracena a snad sama soutěžní jury ve složení ministerský rada R. Režný (předseda), starosta Českého Těšína Josef Koždoň, stavební ředitel Jaroslav Volenec z Opavy, architekt Heinrich Fanta z Brna, architekt Robert Vítek z Opavy, jenž nahradil zemřelého architekta Karla Hugo Kepku, stavební ředitel Adolf Müller z Opavy a přednosta stavebního úřadu v Českém Těšíně ing. J. Boháč měla ještě více zaručit konzervativní řešení úkolu.⁵ Zúčastnění architekti Vítek, Müller a Kepka si osvojili a v části své tvorby prosazovali tradiční, často neobarokní koncept architektury a historizující reminiscence uplatňovali i v rámci proudu moderny kolem roku 1900 a v letech desátých a na počátku dvacátých let. Dnes se všeobecně soudí, že tento stylový konzervatismus zřetelně souvisí s potřebou tvář v tvář zjitřené době dostát nacionálnímu ukotvení architektonické tvorby a vnímat stavební dílo jako medium vyjevující státně reprezentativní, nacionální, sociální či obecně kulturní významy⁶ a činit tak v rámci prověřeného komplexu představ o formální stránce architektury, která se nevzdává historizujících reminiscencí ani po jejich relativizaci modernou 10. let 20. století a puristicko-funkcionalistickou následujícího desetiletí. Je nanejvýš důležité, že v soutěžní jury československé radnice nacházíme arbitra takového pojetí architektury v symbolickém i formálním smyslu slova v brněnském profesoru a reprezentantovi Spolku inženýrů a architektů Karlu Hugo Kepkovi (1869-1924). Připomeňme, že Kepka, autor projektů radních

domů pro Poděbrady a Prostějov, pracoval již v soutěžní jury vybírající nejvhodnější projekt radnice ve Slezské Ostravě (březen 1910) a s odstupem času a v jiných poměrech v jury soutěže na radnici a župní dům v Moravské Ostravě (1923).⁷ Dále je příznačné, že mezi členy poroty nacházíme také jednoho německého architekta, konkrétně Heinricha Fantu, jenž měl zjevně vyvažovat českou většinu členů jury.⁸

Porota ve dnech 25. a 26. srpna 1924 posoudila celkem osmnáct došlých návrhů, starosta Koždoň navíc komisi požádal, aby zhodnotila – samozřejmě mimo soutěž – rovněž návrhy E. Davida a E. Krause. Výsledkem jednání bylo udělení čtyř cen v pořadí heslo Y (František Václavek a Eduard Göttlicher z Brna), heslo Olša (Vilém Richter z Přívozu), heslo *Metropolis* (Antonín Wicherek) a heslo *Wahrzeichen* (Anton Köstler a Eugen Koch z Krnova). Projekty zaslané do soutěže byly ve dnech 15. – 19. září 1924 vystaveny v sále hotelu u Bobka. V hodnocení se akcentovala snaha po úspornosti řešení, neboť město, které prakticky vyčerpalo oněch 15 milionů státní půjčky, si uvědomovalo, že za zbytek budovu nepostaví. Stanovená poslušnost oceněných nahrávala realizaci návrhu F. Václavka a E. Göttlichera, jenž literatura lichotivě srovnává s radnicí v Ortelburgu od proslulého Josefa Hoffmanna,⁹ avšak vypisovatel soutěže měl jisté pochybnosti. Proto přistoupil k vyhlášení soutěže nové, omezené na vítěze prvního kola a zároveň upravil stavební program. Z vyhodnocení této druhé konkurence, které proběhlo 3. února 1925, vyšel jako vítěz Vilém Richter s návrhem označeným heslem *Braň se*. Definitivní přepracované plány pro realizaci architekt vypracoval v květnu 1925.¹⁰

Stavba radnice, jejíž přípravu zkomplikoval protest českých zastupitelů nesouhlasících se zadáním stavby E. Fuldovi, proběhla od konce roku 1927 do 1. února 1929, kdy byla budova slavnostně zprovozněna.¹¹ V červnu 1927 bylo vypsáno výběrové řízení na dodávky stavebních, klempířských, pokrývačských, zámečnických a jiných prací spojených se stavbou a 28. června 1927 na zasedání československého zastupitelstva většina 17 hlasů proti 9 rozhodla o zadání prací známé místní firmě Eugen Fulda. Čeští zastupitelé, hovořící o „zbytečně luxusní radnici“, spolu s polskými zástupci protestovali proti zadání stavby prominentnímu Eugenu Fuldovi u Zemské správní komise pro Slezsko v Opavě. Dodejme, že čeští zastupitelé viděli svého favorita v českém staviteli Vladimíru Barvířovi, podle jehož projektu v letech 1930-1931 vyrostla v Komenského sadech budova okresní nemocenské pokladny. Dne 22. srpna 1927 komise stížnost zamítla jako neodůvodněnou a Fuldova

firma zakázku přece jen dostala.¹² Jak už to u takovýchto stavebních podniků chodí, proponovaná částka určená ke stavbě – v našem případě 1 049 544 korun – byla značně překročena: celková suma představovala částku 2 633 800 korun. V nezměněné podobě radnice setrvala do nacistické okupace, kdy byla spojena s budovou bývalé české obchodní školy, postavené v Pražské ulici dle plánů městského stavebního úřadu z března 1931, proběhla oprava interiérů radniční budovy a schodišťovou halu v prvním poschodí doplnila nástěnná malba malíře Palmeho, zachycující vedutu Těšína z konce 18. století.

Literatura řadí radnici v Českém Těšíně do kontextu historizujících reminiscencí, procházejících plnou polovinu 20. století s nápadnými aluzemi k historickým slohům minulých epoch.¹³ Pokusme se situaci – byť jen hypoteticky – konkretizovat. Srovnajme dvě – jakkoliv velikostí nesrovnatelné – radniční stavby z Moravy: radnici v Moravské Ostravě (1924–1930), vyprojektovanou známým brněnským architektem profesorem Vladimírem Fischerem v korekcích provedených realizační stavitelskou firmou Kolář&Rubý, a radnici v Příboře na Moravě, jejíž plány v srpnu 1936 vypracoval brněnský architekt Stanislav Kučera. Fischer navrhl důstojný palác, udržující přichozího v náležitém odstupu, v objemovém řešení a v tektonickém rozvrhu i v aplikaci materiálů sledující představu o vysoké prestiži veřejného architektonického díla, tedy přesně tak, jak o architektuře uvažoval Fischerovi generačně spřízněný Karel Hugo Kepka. Kučera naopak usiloval o jiné kvality – o puristicky jasné řešení, na němž užil motivy (okázalá asymetrická skladba průčelí, energická vertikála věžice s hodinami působící jako maják, odlehčení parteru sloupy a uskočení střechy od roviny průčelí), které mají ukázat souvislost mezi nevelkou příborskou stavbou, situovanou na starobylé náměstí poklidného maloměsta, a mezi duchem funkcionalistické architektury, metaforizující vzrušenou velkoměstskou atmosféru. Tyto krajní polohy – klasicistně konzervativní a funkcionalisticky avantgardní – beze zbytku ovládly moravskou architekturu meziválečného dvacetiletí. A tu si v Českém Těšíně V. Richter počíná nápadně odlišně a činí tak vědomě, vždyť celkem vypracoval minimálně tři (!) projekty radnice, totiž pro prvou soutěž, pro následující užší konkurenci a konečně realizovaný projekt. Měl tedy sdostatek času věc řádně promyslet, stejně jako tento čas měli k dispozici zainteresovaní, nepochybně na prvním místě starosta Josef Koždoň, což podporuje tvrzení, že archaický výraz radnice skutečně představoval záměr.

Na první pohled zaujme, že dispoziční řešení budovy sleduje tradici veřejných budov

19. století, zejména škol, když centrální kubickou hmotu s trojosou dispozicí a se schodištěm situovaným do nádvorního rizalitu a reprezentačními místnostmi s okny orientovanými do náměstí, symetricky rozvíjí dvoutraktová křídla. V objemovém řešení se budova jeví jako pronik dvou hmot, nápadně vyjádřený pronikem vysokých sedlových střech podélně orientované části a části příčné; tu pak z náměstí, tedy v ose průčelí, uzavírá vysoký trojúhelníkový štít, jehož plochu, uprostřed níž jsou vsazeny hodiny, rovnoměrně člení obloučky. Dispoziční typ se jeví jako vyzkoušený a stavební praxí osvojený, protože posazení budovy do optického středu náměstí vylučovalo experimentování s neproěřeným dispozičním řešením, byť by lépe vyhovovalo praktickým potřebám, jak se ostatně od radniční budovy v těch letech již očekávalo.¹⁴ Povšimněme si struktury fasády: architekt řešil parter pásovou rustikou, přičemž nad okenní otvory umístil v nápadné vzdálenosti konzoly, aludující závěrné klenáky. Okenní otvory ve vyšších podlažích podtrhl rámováním v podobě okosení, kterým nahradil tradiční šambránu. Pod korunní římsu přisadil sled obloučků, vyrůstajících s pilastříků a jež spolu s členěním štítu snad mají vyjadřovat reakci na českou renezanci, ostatně nalezneme vícero staveb podobného řešení hlásících se k české neorenezanci.¹⁵ Podobnou ambivalenci mezi vzdáleným ohlasem a distancí spatřujeme mezi Richtrovým návrhem a díly německé neorenezance, jakkoliv se zdá, že hlavní průčelí připomíná členění fasády Německého domu v sousedním Těšíně, postaveném podle projektu tamního stavitele Aloise Jedka z roku 1898, jehož sedmiosému průčelí dominuje arkýř v prvním patře provázaný s portálem v ose přízemí a valbové střechy je předložen mohutný trojúhelníkový několikrát odstupňovaný štít, tedy podobnou souhru prvků, které

*Interiér radnice,
foto. H. Wawreczka*

Richter užil na své radnici. Ani česká, ani německá neorenezanace to však není, dokonce ani její modernistické varianty, snad proto, že protože program národní neorenezanace v budovách radnic 19. století souvisel s nacionálně vyhraněným českým nebo německým prostředím a tento antagonismus musel být v novém městě spíše popírán. Richerova architektura se proto odlišuje rovněž od radnic v polském prostředí, pro něž

byla příznačná recepce neogotiky traktované v režném cihlovém zdivu.¹⁶ Zdá se tedy, že formy radniční budovy v Českém Těšíně měly mít pro diváka jediný smysl: hledat zdejší architektuře vlastní cestu kontaminací stavebního díla různými, byť v historii již použitými a prověřenými prvky, a nepřímou tak vydat svědectví o složité politické, sociální, národní a mentální situaci Českého Těšína ve 20. letech 20. století.

POZNÁMKY

- 1 Komplexní pohled na radniční architekturu v českých zemích s nezbytnými analogiemi chybí. Základní práce k tématu (Karel Kibic: *Historické radnice*, Praha 1988), pojednává o radních domech jen do konce 19. století s mírným přesahem za rok 1900, ovšem pouze v souvislosti s nástupem kubismu.
- 2 Jindřich Benatzky: Několik poznatků ze stavebního vývoje města Českého Těšína, Těšínsko 1970, č. 4, s. 28-36, k radnici viz s. 31-32.
- 3 Bohumil Samek: *Umělecké památky Moravy a Slezska 1*, Praha 1994, s. 358.
- 4 Jindřich Vybíral: Zrození velkoměsta. Architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938, Šlapanice 2003, s. 84-106.
- 5 Státní okresní archiv v Karviné, Archiv města Český Těšín, inv. č. 191, karton 115, spisy týkající se stavby radnice v Českém Těšíně.
- 6 K ideologickému přesahu architektury v českých zemích z poslední doby zejména Rostislav Koryčánek, Česká architektura v německém Brně. Město jako ideální krajina nacionalismu, Šlapanice 2003.
- 7 Pavel Šopák: *Radnice ve Slezské Ostravě*. Vlastivědné listy 21, 1995, č. 1, s. 20; Josef Šerka, Historie výstavby Nové radnice v Moravské Ostravě. In: *Ostrava 18. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, Ostrava 1997, s. 266.
- 8 Jindřich Vybíral: Z „druhé“ proudy brněnské kultury – Heinrich Fanta a další. In: 49. *Bulletin Moravské galerie v Brně*, Brno 1993, s. 101-103.
- 9 K autorství srv. Stavitel 5, 1924, s. 132, k analogii s J. Hoffmannem Zdeněk Kudělka – Lenka Kudělková, Zapomenutý brněnský stavitel. In: 58. *Bulletin Moravské galerie v Brně*, Brno 1998, s. 96.
- 10 Státní okresní archiv v Karviné, Archiv města Český Těšín, inv. č. 191, karton 115, spisy týkající se stavby radnice v Českém Těšíně.
- 11 J. Benatzky, c. d., s. 31 uvádí, že vlastní stavební práce trvaly od 2. dubna 1928 do 5. prosince 1928.
- 12 Státní okresní archiv v Karviné, Archiv města Český Těšín, inv. č. 191, karton 115, spisy týkající se stavby radnice v Českém Těšíně.
- 13 V tomto kontextu viz Pavel Zatloukal, Historismus. Architektura 2. poloviny 19. století na Moravě a ve Slezsku, Olomouc 1986, s. 69-70.
- 14 Stručně alespoň viz Emanuel Hruška, Radnice. In: *Technický slovník naučný Teysslera a Kotyšky 11*, Praha 1935, s. 406.
- 15 Např. návrh na spolkový dům (Městskou besedu) v Plzni od Karla Huga Kepky z roku 1898, na něm rizalitově upravený střed je vyvýšen valbovou střešou s předloženým štítem s hodinami. Nejvyšší podlaží středního rizalitu prosvětluje půlkruhově ukončená sdružená okénka. Tento příklad za všechny jiné citujme pouze s ohledem na výše naznačenou souvislost těšínského úkolu s K. H. Kepkou. Reprodukce kresby průčelí viz Jana Osolobě, *Architektonické dílo profesora Karla Huga Kepky, zakladatele odboru architektury ČVŠT v Brně*. In: 57. *Bulletin Moravské galerie v Brně*, Brno 2001, s. 104.
- 16 Srv. Taťána Petrasová: Rakousko-uherská monarchie 1860 – 1918 a její „provinční“ architektura. *Umění* 44, 1996, s. 205.

Kolibříci v knihovně

Marta Častulíková

Modlitební knížku „Diamanten und Perlen“ lze snadno schovat do dlaně.
Foto Marta Častulíková

Vlastnický přípisek modlitební knížky s varováním pro nepoctivce.
Foto Marta Častulíková

Muzejní knihovny ve svých fondech neobsahují pouze staré tisky nebo odbornou literaturu z mnoha oborů, ale zahrnují také bibliofilie a nejrůznější sběratelsky cenné nebo zajímavé knihy. Mezi tyto zajímavosti patří i v dnešní době poměrně oblíbená kolibří vydání neboli knihy velmi malého formátu a také českotěšínská muzejní knihovna Silesia má ve svých sbírkách tři takovéto tisky.

Nejstarší z nich jsou „Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě“, které napsal Vladimír Čacký. Byly vydány v Třebíči knihkupcem Jindřichem Lorenzem r. 1897 a vytištěny tiskárnou Josefa S. Zápotočného v Rokycanech. Obsah je rozdělen do pěti dílů na jednotlivé kapitoly členěné především podle jednotlivých panovníků a důležitých událostí, zahrnuje období od osídlení Čech Bóji až do r. 1895, kdy zmiňuje Československou výstavu národopisnou. Přestože si tato drobná knížečka očividně neklade za cíl víc, než značně populární formou podat stručný přehled českých dějin, je potěšující, že autor v závěru uvádí seznam pramenů, ze kterých čerpal. Jedná se nejen o Palackého „Dějiny národa českého“, podle nichž přejal i název, ale uvádí mimo jiné např. i Tomkovy „Děje království českého“, Zapovy „Českomoravské kroniky“ nebo Brandlovy „Knihy pro každého Moravana“. Drobný tisk o rozměrech 70 x 55 mm má 164 stran a je svázan v jednoduché nasazované plátěné vazbě

vínové barvy s předsádkovým papírem s květovaným potiskem. Knížka je tištěna antikvou a přestože je písmo svou velikostí na pokraji čitelnosti bez lupy, je doplněna ještě ozdobnými vlasy v záhlaví každého dílu, pěti tématickými ilustracemi v textu a na frontispisu portrétem Františka Palackého podle malíře F. Hetteše.

Zcela jiný druh literatury představuje prostřední z „kolibříků“ co do velikosti i stáří. Je jím drobná knížečka „Diamanten und Perlen. Ein Andachtsbüchlein für Jedermann“, vydaná nakladatelstvím Benzinger & Co. v Einsiedelnu roku 1902. Jedná se o jedenácté vydání vybraných modliteb, písní a litanií užívaných při nejrozličnějších příležitostech. Tisk o 189 stránkách dnes zaujme nejen svou velikostí 53 x 37 mm, ale i dobrou kvalitou svého papíru i tisku s dobře čitelnými švabachovými typy a plátěnou nasazovanou vazbou tmavě fialové barvy se zlacením na obou deskách a zlacenou ořízkou. Majitel si byl patrně dobře vědom, že pěkná knížečka by mohla zůstat nejen u případného nálezce při ztrátě, ale že by mohla někoho zlákat k trvalému „vypůjčení“, proto vlastnický příspěvek na frontispisu „Adolf Slivka Čes. Těšín Široká č. 9. Vrať mně, jinak máš neštěstí k očekávání“ nám přibližuje nejen bývalého majitele, ale působí úsměvně a velmi lidsky.

Nejmladším kolibřím tiskem je „Máj“ Karla Hynka Máchy, který pochází z produkce tiskárny

Nejmenší kniha ve sbírkách Muzea Těšínska má rozměry pouze 32 x 28 mm.

Foto Marta Častulíková

Armaprint Kerndl v Třebíči a byl vydán roku 1997 nákladem brněnského nakladatelství Šimon Ryšavý. Na 81 stránkách je obsažena nejen naše nejznámější romantická báseň, ale i Máchův portrét a předmluva k vydání z r. 1911, podle něhož je tento tisk upraven. Knížečka je brožovaná, opatřená ochranným pouzdrém z kartonu a plastu a svými rozměry 32 x 28 mm (jen nepatrně většími než rozměry poštovní známky) se tak díky Josefu Šíslovi z Karviné, který ji roku 2003 daroval do muzejních sbírek, stala nejmenší knihou muzejní knihovny Silesia.

Tyto tisky sice svým vzhledem připomínají spíše výbavu z domečku pro panenky, a potvrzují lidové pořekadlo „Co je malé, to je milé“, ale i ony jsou dokladem změn dobového vkusu a vývoje knižní kultury a jako plnohodnotné sbírkové předměty byly představeny i veřejnosti na některých výstavách.

Nejstarší kolibří tisk muzejní knihovny z r. 1897.

Foto Marta Častulíková

POZNÁMKY

- 1 Čacký, Vladimír: *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě: Dle nejlepších pramenů novověkých*. Třebíč na Moravě: Jindřich Lorenz, 1897. 164 s., inv. č. H 16 026
- 2 *Diamanten und Perlen: Ein Andachtsbüchlein für Jedermann*. 11. aufl. Einsiedeln: Benzinger & Co., 1902. 189 s., inv. č. Z 1691
- 3 Mácha, Karel Hynek. *Máj*. Brno: Šimon Ryšavý, 1997. 81 s., přír. č. K 66/2003

Přírodní rezervace Velké doly

Jana Byrtusová

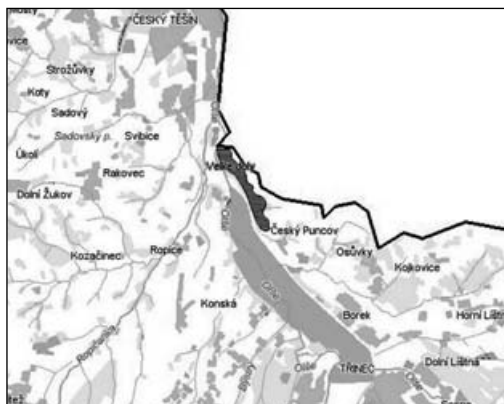
Příroda Těšínského Slezska je velmi rozmanitá: vstoupí-li člověk do zdejší krajiny, uvítají ho hory s horskými hřebeny, kopce, divoká údolí protkána potoky, ale samozřejmě také krajina silně poznamenaná stálou přítomností člověka.

Na území Těšínského Slezska se nachází několik zvláště chráněných území. Jde o území přírodovědecky či esteticky velmi významná nebo jedinečná.

Při průjezdu širokou nivou řeky Olše sledují denně stovky cestujících, ať už z aut, autobusu nebo vlaků krajinu kolem sebe.

Cestou z Trínce do Českého Těšína si po pravé straně jistě spousta z nich všimne lesa, jenž

lemuje hlavní cestu. Možná však již málo z nich ví, že jde o vyhlášenou přírodní rezervaci.

1) Česnek medvědí
(*Alium ursinum*)
Foto Jana Byrtusová

2)

Árón východní
(*Arum cylindraceum*)
Foto Jana Byrtusová

Les svým umístěním a začleněním v průmyslové krajině vytváří kontrast k monumentální stavbě areálu Třineckých železáren.

Procházka touto přírodní rezervací v nás vyvolá pocit, že jsme daleko od civilizace, daleko od veškerého dění, čas ustrne a z běžného úspěchaného dne nás vytrhne zpěv ptáků, bzoučení hmyzu, vítr pohrávající si s listím stromů i našimi vlasy.

Les bývá nejkrásnější na jaře, kdy nás doslova uchvátí silná a pronikavá vůně souvislého porostu česneku medvědího, která přinutí zastavit ne jednoho chodce.

Charakteristika území

Přírodní rezervace Velké doly byla vyhlášena v roce 1990. Nachází se na katastrálním území Český Těšín (okres Karviná), Konská a Český Puncov (okres Frýdek-Místek) v bezprostřední blízkosti hranic s Polskou republikou. Její výměra činí 36,5 ha (22,5 ha v okrese F-M a 13,75 ha v okrese Karviná). Nadmořská výška přírodní rezervace se pohybuje v rozmezí

282 – 356 m. Rezervace je situována na západních svazích protáhlého hřbetu tvořeného zejména těšínskými vápenci (stáří z přelomu jury a křídly).

Flóra

Lesní porost s druhovým složením velmi blízkým přirozené skladbě smíšených lesů Těšínské pahorkatiny – formace lipových habřin *Tilio-Carpinetum*.

Původní dubové bučiny byly v 18. století zasaženy jak těžbou vápence, tak těžbou buku na palivo pro blízké železářny.

Díky svým zmlazovacím schopnostem převládají v celém komplexu přírodní rezervace lipové habřiny s dominujícím habrem obecným (*Carpinus betulus*), přimíšenou lípou malolistou (*Tilia cordata*) a lípou velkolistou (*Tilia platyphyllos*), vzácněji s javorem babykou (*Acer campestre*) a javorem klenem (*Acer pseudoplatanus*).

Keřové patro tvoří líska obecná (*Corylus avellana*), krušina olšová (*Frangula alnus*), hloh jednobližný (*Crataegus monogyna*) a svída krvavá (*Swida sanguinea*).

Na zásaditém podloží se vyvinulo pestré bylinné patro, které je zejména v jarním aspektu souvisle zapojeno, tvoří ho řada vzácných a chráněných druhů, např.: okrotice bílá (*Cephalanthera damasonium*), lilie zlatohlávek (*Lilium martagon*), jaterník podléška (*Hepatica nobilis*), áratice nobili (*Arum cylindraceum*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), česnek medvědí (*Alium ursinum*), dymnivka dutá (*Corydalis cava*) a hvězdátec zubatý (*Hacquetia epipactis*).

Z dalších rostlin můžeme v rezervaci hojně spatřit následující druhy: pryskyřník kosmatý (*Ranunculus lanuginosus*), zběhovec plazivý (*Ajuga reptans*), svízel vonný (*Galium odora-*

tum), pitulník žlutý (*Galeobdolon luteum*), kořík mnohokvětý (*Polygonatum multiflorum*).

Fauna

Na území přírodní rezervace žijí dva ohrožené druhy motýlů: batolec červený (*Apatura ilia*) a batolec duhový (*Apatura iris*). Vyznačují se barvoměnou, která je způsobena odrazem světla dopadajícího pod určitým úhlem na zvláštní typ šupinek na svrchní straně křídel.

Poměrně hojná je populace mloka skvrnitého (*Salamandra salamandra*).

V rezervaci bylo pozorováno 44 druhů ptáků. Hnízdí zde mimo jiné lejsk šedý (*Muscicapa striata*) a sluka lesní (*Scolopax rusticola*). Z drobných savců lze uvést například myšici temnopásou (*Apodemus agrarius*) a rejsku obecnou (*Sorex araneus*).

Lesnictví

Porost je různověký (65-100 let), dřeviny jsou výškově i tloušťkově diferencovány. Smrk, borovice a modřín, které nejsou stanovištně odpovídající dřeviny, v porostu usychají. V přírodní rezervaci nejsou nutné žádné rozsáhlé zásahy, pouze citlivé úpravy pro zlepšení podmínek přirozené obnovy lesa.

Péče o rezervaci

V ochranném pásmu přírodní rezervace byla opakovaně likvidována invazní rostlina křídlatka japonská (*Reynoutria japonica*), která se rychle šíří zejména svými oddenky a jejíž likvidace je časově, technicky i finančně poměrně náročná.

Bezprostřední blízkost hlavní silnice a několika domů vyvolává nutnost pravidelně likvidovat černé skládky.

Co se dopravní dostupnosti týče, nástupní místo rezervace s umístěnou informační tabulí je z vlakové zastávky Ropice nebo Konská hůře dostupné (15-20 minut pěšky po kraji hlavní silnice), zatímco autobusová zastávka v Ropici je umístěna v bezprostřední blízkosti nástupního místa.

Rezervace, o níž píší, představuje pouze nepatrný zlomek přírody. Mnozí z nás již však nedokáží spatřovat krásu, která je, i přes všechny negativní vlivy, stále kolem nás. Tak zkusme i v této uspěchané době najít vztah k přírodě, naučme se znova vidět její kouzlo a vnímat její sílu.

Možná pochopíme, že jde o něco mnohem víc, než jsme schopni si přiznat.

Významné životní jubileum přední historičky Těšínska PhDr. Alexandry Rebrové

Jubilantka patří již řadu let k uznávaným kulturním a odborným osobnostem našeho regionu a její veřejné aktivity jsou všeobecně známy především v historickém kruhu celého Ostravska. Narodila se 4. 5. 1945 v chorvatském Daruvaru, vystudovala historii a archivnictví na Filozofické fakultě tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, nyní Masarykovy univerzity v Brně, kterou absolvovala v letech 1962-1967. Studium završila získáním doktorátu filozofie (PhDr.). Brzy se stala ředitelkou Státního okresního archivu v Karvině a tuto funkci úspěšně vykonávala od roku 1971 do 1993. Od roku 1994 působí jako

vedoucí správy zámku a památkové péče při Magistrátu města Karviné.

Ve funkci ředitelky archivu věnovala Alexandra Rebrová velké úsilí inventarizaci a katalogizaci archivních fondů okresních institucí, měst, obcí a farních úřadů, mj. katalogizaci presidiálních registratur Okresních úřadů Bohumín, Český Těšín (Těšín), Fryštát, katalogizaci listin archivů měst Fryštát, Český Těšín, Orlová, Bohumín či dalších. Její zásluhou a mnohaletému systematickému úsilí jubilantky byl v centru Karviné vybudován moderní a důstojný objekt Okresního archivu s příslušným technickým

Radim Prokop

PhDr. Alexandra Rebrová

vybavením, který se zařadil ve své době mezi nejmodernější zařízení tohoto druhu v celém státě. Jak už to v životě mnohdy bývá, nedočkala se jmenovaná za vynaložené úsilí ke vzniku zmíněného archivu vděku ani poděkování, naopak poznala, že skutečné zásluhy jsou přisuzovány jiným nebo zamlčovány z důvodu, o nichž se těžko hovoří. Saša to nejlépe poznala sama na sobě, ale nezatrpkla, jak je to v jejích povahových rysech, nesmírně obětavá, nezištná a pracovitá v každých podmínkách.

Po přechodu na nové pracoviště soustředila v letech 1994 – 2003 veškerý pracovní záměr k záchraně a obnově zámku Fryštát v Karviné, představujícímu jedinou dochovanou památku tohoto typu na zdejšího území. Právě v této souvislosti nutno vyzvednout, že je autorkou obou zámeckých expozic šlechtického a měšťanského bydlení a umělecko-historických sbírek zámku, v roce 2003 byla iniciátorkou vzniku stálé expozice českého výtvarného umění 19. století ze sbírek Národní galerie v Praze instalované tamtéž.

Rozsáhlá je její publikační činnost, kde se především zaměřila na dějiny města Karviné a celého Karvinska, dále na dějiny šlechtických rodů a sídel a na historii kostelů a dalších památek v příslušném regionu. Kromě četných odborných studií v nejrůznějších časopisech a sbornících historického charakteru zpracovala několik samostatných knižních publikací. Je téměř již zapomenuto, že řadu let (1971-1993) byla Alexandra Rebrová velmi iniciativní a úspěšnou členkou redakční rady časopisu Těšínsko, kam ráda zaslala své aktuální příspěvky. Od roku 1994 působí v odborné pracovní skupině pro regeneraci Městské památkové zóny v Karviné, je zpracovatelkou Programů regenerace Městské památkové zóny na období 2000 až 2001, resp. až do roku 2006. Kromě těchto odborných aktivit vykonává záslušnou práci kronikářky města Karviné.

Přejeme naši jubilantce, aby její vitalita a pracovní elán nadále pokračovaly v dosavadní šíři a společenském významu, a při dobrém zdraví jmenované přinášely celospolečenský prospěch ještě řadu let. Alexandra to jistě dokáže velmi ráda i k vlastnímu uspokojení a ku prospěchu celého těšínského regionu, kde se cítí opravdu doma. Ještě jednou, Sášo, jen to nejlepší za široký kolektiv Tvých spolupracovníků, kteří na tebe nezapomínají ani nyní.

Výběr z publikační činnosti Alexandry Rebrové:

Knižní publikace

Farní kostel Povýšení sv. Kříže v Karviné-Fryštátě. Karviná 2002. – Karviná. 725. výročí

založení města. Olomouc 1993. – Zámek Fryštát. Tilia, Ostrava 1998. – Stručný průvodce po památkách města. Karviná 1999. – Filiální kostel sv. Marka v Karviné-Fryštátě. Karviná 2000. – Zaniklý zámek Ráj v osudech staletí. Karviná 2002. – Lottyhaus. Vedlejší křídlo zámku Fryštát v Karviné. Karviná 2004. – Minulostí zámeckých parků v Karviné. Karviná 2004. – Historické gobelíny zámku Fryštát. Karviná 2005.

Studie, články a příspěvky do sborníků a monografií:

Před 200 lety byla zahájena těžba uhlí na Karvinsku. (První písemná zpráva o počátcích těžby). In: Těšínsko 1976, čís. 4, s. 14-16 Slezská muzejní společnost v Orlové v letech 1912 až 1938. (Stručný nástin činnosti a správního vývoje). In: Těšínsko 1978, čís. 2 s. – Rekultivace Havířov. In: Sborník příspěvků I. severomoravského archivního sympozia, Opava 1979, s. 139-142 Území a správní vývoj okresu Karviná od roku 1945 do současnosti. In: Studie o Těšínsku, čís. 12, Český Těšín 1985, s. 103-139 Tradice lázeňství v Karviné. In: Těšínsko 1985, čís. 1, s. 30 Okresní úřad Bohumín 1855-1868. (Z archivních fondů). In: Těšínsko 1989, čís. 3, s. 24-25 Okresní úřad Fryštát 1855-1868. (Z archivních fondů). In: Těšínsko 1989, čís. 4, s. 27-28 Z knihy zápisů Místního dělnického výboru Koksovny Jan Karel v Karviné z let 1912-1918. In: Těšínsko 1986, čís. 1, s. Zaniklý zámek Solca. In: Těšínsko 1988, čís. 3-4, s. 47-48 Historie a současnost Železáren a drátoven v Bohumíně. In: Vlastivědné listy 1989, čís. 2, s. 10-12 Okresní archiv v Karviné. In: Vlastivědné listy 1989, čís. 1, s. 38-39 Okresní úřad Český Těšín (Těšín) 1850-1938. (Z archivních fondů). In: Těšínsko 1990, čís. 1, s. 25-27 T.G. Masaryk před šedesáti lety na Těšínsku. In: Těšínsko 1990, čís. 4, s. 10-13 Archiv města Český Těšín 1920-1945. (Z archivních fondů). In: Těšínsko 1990, čís. 2, s. 27-28 Městský národní výbor Havířov 1955-1980. (Z archivních fondů). In: Těšínsko 1990, čís. 3, s. 27-28 Historie a současnost podniku Kovona Karviná. In: Vlastivědné listy 1990, čís. 1, s. 21-23 Zámek Solca. In: Vlastivědné listy 1990, čís. 2, s. 48-49 Tělocvičná jednota Sokol v Českém Těšíně 1921-1949. (Z archivních fondů). In: Těšínsko 1991, čís. 2, s. 32 Karviná. In: Průvodce Česká republika, Debora Praha 1994, s. 96-97 Sto let od největšího důlního neštěstí v OKR. In: Sborník Ostrava 16. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska, 1995, s. 282-283 Slovo o městě Karviná. In: Sborník 5 let Slezské univerzity. Opava 1996, s. 11-12 Zámek Fryštát v Karviné. In: Sborník Národní památkový ústav. Ostrava 2004, s. 38-48.

Archivy Těšínska se představují

Státní okresní archiv Karviná

V červenci letošního roku uběhlo dvanáct let od chvíle, kdy byla karvinským archivářům předána do užívání nová budova Státního okresního archivu Karviná. Pokud bychom nepočítali Státní okresní archiv v Mostu, který předběhl Karvinou o deset let, byla to první účelově postavená budova archivu v republice. Stavba této budovy byla zahájena v červnu roku 1989. Po jejím dokončení došlo postupně k přestěhování všech archiválií z dosavadních čtyř různých depozitářů umístěných v Karvině a z jednoho v Dětmovicích. Všechny depozitáře byly značně nevyhovující. Nemožnost větrání, mnohdy praskající vodovodní potrubí a výkyvy teplot, to všechno způsobovaly vznik plísní a značné poničení některých archiválií.

Nový archiv má dvě samostatné budovy, které na sebe těsně navazují a jsou propojené průchody. První část tvoří dvoupodlažní správní budova, ve které jsou umístěny pracovní archíváři, knihovna, badatelna, přednáškový sál a výstavní síň. Vstupní část má kromě zádveří také prostorné foyer s dominantním schodištěm. Tato prostora přímo vybízí k dalšímu využití, a tak se zde pořádají výstavy karvinských i jiných umělců.

Druhou částí archivu je čtyřpodlažní depozitář. Všechna čtyři podlaží jsou vybavena kompaktními pneumatickými regály, které se přesouvají pomocí stlačeného vzduchu, jehož zásobu zajišťuje 500 litrový vzdušník. A tak je možno pouhým zmáčknutím jednoho knoflíku přesunout šest plně naložených regálů najednou. Bezpečnost je zajištěna resetovacími tlačítky a optozávorami. Pro případ výpadku elektrického proudu je depozitář vybaven záložní baterií, která je schopna zajistit pohyb regálů po celé dva dny.

Díky nové archivní budově je veškerý archivní materiál uložen pod jednou střechou a je tak mnohonásobně usnadněna práce jedenácti zaměstnanců archivu, kteří se každý svým způsobem podílí na hlavní náplni práce archivu. Tou je péče o 1 041 archivních fondů, což představuje 4296,69 bm archiválií, jejich ochrana, zpracovávání a zpřístupňování badatelům, přijímání nových archiválií v rámci skartačního řízení a prezentace veřejnosti prostřednictvím článků, publikací nebo výstav.

K nejcennějším dokumentům uloženým v karvinském archivu bezesporu patří pergamenové listiny, z nichž nejstarší je datována 18. února 1377. Zajímavé jsou rovněž rukopisy městských knih, jako například knihy počtů, knihy kupů a smluv, urbáře nebo různé rukopisy farních úřadů. Návštěvníci badatelny mohou studovat ve fondech okresních úřadů, bývalých politických okresů Fryštát, Těšín a Bohumín, různorodé společenské a ekonomické přeměny Karvinska, Bohumínska a Těšínska na přelomu 19. a 20. století, ale také materiály fondu úřadu landráta z období německé okupace, nebo poválečného

období, které je zachyceno ve fondech okresních, městských a místních národních výborů. Rovněž jsou jim k dispozici statistické materiály, státoobčanská a domovská evidence, živnostenské a stavební spisy, materiály vypovídající o spolkové činnosti nebo o vzniku a rozšiřování šachet a průmyslových podniků na Karvinsku a mnoho dalších okruhů a témat ze života občanů našeho regionu.

Archiv nenavštěvují jen badatelé s odbornými historickými zájmy, ale také se zde vyřizují žádosti občanů ryze praktického významu. Nejčastější požadavky jsou na vyhledání dokladů o absolvování školy nebo potvrzení zaměstnání, které jsou potřebné pro vyřízení starobního důchodu. Po sametové revoluci mnohonásobně vzrostly počty restitučních a odškodňovacích žádostí a v poslední době se velmi rozšířil zájem o výpisy z knih narození, který poté žadatelé použijí například k sestavení horoskopu.

Archiv často navštěvují žáci různých škol, kteří nepřicházejí jen na výstavu, ale rovněž proto, aby se seznámili s tím, co vlastně mohou v archivu nalézt. V badatelně si mohou prezenčně vypůjčit kteroukoli ze 16 tisíc svazků knih, které jsou zaměřeny především na regionální historii, na historii obecně, ale také na jiné vědní obory, jež jsou zastoupeny například slovníky či encyklopediemi. Kromě studia archivního materiálu je zde možnost prohlížet si multimediální CD nebo shlédnout v přednáškovém sále některý z historických dokumentů na videokazetě nebo DVD. Jsou zde přístupny rovněž některé celostátní tisky, městské a obecní noviny a časopisy, kroniky a také ucelená řada sbírek zákonů od roku 1918 do současnosti.

Díky dobrému vybavení archivu výpočetní technikou a dalšími elektronickými zařízeními se stále více archiválií dostává do elektronické podoby, do soupisů a databází, které jsou vytvořeny přímo pro potřeby archivu a archivářů. Tím se usnadňuje vyhledávání konkrétních archiválií a jejich zpřístupňování badatelům.

Aby skvosty, které archiv přechovává, byly přiblíženy široké veřejnosti, začaly se ve výstavní síni konat pravidelně výstavy zaměřené na určité historické období, či zahrnující jakýsi tematický okruh, a k danému tématu byly vystaveny archiválie, které zaujaly nejen svým obsahem, ale rovněž svou hezkou vnější stránkou. Velice oblíbené jsou staré pohlednice a dobové fotografie z 19. a 20. století, které v archivu tvoří bohatou sbírku fotografií. Ve Státním okresním archivu Karviná je mnoho krásných a historicky cenných dokumentů, jež lákají návštěvníky archivu ke shlédnutí.

Archiv je živou institucí, ve které mohou nalézt mnoho zajímavého takřka všechny věkové kategorie. Chce to jen přijít a čerpat z nepřehledného množství archivního i jiného materiálu, který je zde na dosah ruky.

Text Irena Hajzlerová, foto: Petr Sznepka

